

Physical Development of Marvdasht and the Role of the Sugar Factory in its Formation and Development Process

Masoud Ahmadi¹ , Hosein Ghazanfarpour², Behnam Moghani Rahimi³

1. Department of Humanities, Faculty of Shahid Bahonar University, Kerman, Iran

Email: sh.ahmadi2010@yahoo.com

2. Department of Humanities, Faculty of Shahid Bahonar University, Kerman, Iran

Email: ma1380@uk.ac.ir

3. (Corresponding Author) Department of Humanities, Faculty of Shahid Bahonar University, Kerman, Iran

Email: moghani@uk.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:

Research Paper

Article History:

Received:

1 August 2024

Received in revised form:

28 October 2024

Accepted:

22 November 2024

Available online:

26 December 2024

Keywords:

Urban identity,
Sugar factory,
Marvdasht,
Industrial heritage,
Urban development.

ABSTRACT

The city of Marvdasht, as an industrial-identity city, owes its formation and development to the activities of the sugar factory. Influencing spatial, social, and economic transformations, the factory has become a historical-cultural symbol and a cornerstone of urban identity. This study aims to analyze the historical role of the sugar factory in Marvdasht's urban development, its impact on urbanization, infrastructure development, and socio-economic changes. Employing a mixed-method approach (historical, qualitative, and spatial analysis), this research utilizes archival data, field interviews with 25 long-term residents, and Sentinel-2 and Google Earth Pro satellite imagery (1985–2025) analyzed through ArcGIS software. The sugar factory acted as the initial core, shaping the city's linear and horizontal expansion patterns. The urban area expanded from 96 hectares (1935) to 1,970 hectares (2023), while the population grew from 8,987 (1956) to 148,858 (2016). Key outcomes include the establishment of worker neighborhoods (e.g., Ferdowsi, Farhang), infrastructure development (schools, water and electricity networks), and the reinforcement of collective identity. Interviews reveal the factory's enduring presence as the "beating heart of the city" in residents' collective memory. The Marvdasht sugar factory transcended its economic role, emerging as a pivotal element in shaping historical identity, sustainable development, and collective memory. Preserving this industrial heritage and integrating it into urban planning can strengthen the city's identity and dynamism. Marvdasht's development stems from the complex interplay of industrial (sugar factory), geographical (proximity to Persepolis), and economic (agricultural prosperity) factors.

Citation: Ahmadi, M., Ghazanfarpour, H., Moghani Rahimi, B. (2024). Physical Development of Marvdasht and the Role of the Sugar Factory in its Formation and Development Process. *Journal of Geography and Spatial Development*, 1 (4), 1-22.

<http://doi.org/10.22098/gsd.2025.17148.1083>

© The Author (s)

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Publisher: University of Mohaghegh Ardabili

Extended Abstract

Introduction

Urbanization and sustainable development challenges are central to global agendas, as highlighted in the UN Sustainable Development Goals (SDGs). Industrial activities, despite environmental concerns, remain pivotal in shaping cities, particularly in developing regions. Marvdasht, an industrial city in southern Iran, exemplifies this dynamic. Its development has been profoundly influenced by the Marvdasht Sugar Factory, established in 1935. This factory has not only driven economic growth but also shaped the city's spatial, demographic, and socio-cultural identity. This study investigates the historical role of the sugar factory in Marvdasht's urban development, focusing on its impact on spatial structure, infrastructure, and socio-economic transformations.

Methodology

This research employs a mixed-methods approach, integrating historical analysis, qualitative fieldwork, and spatial mapping using GIS. Archival records, municipal reports, and satellite imagery (1985–2025) were analyzed to trace urban expansion. Semi-structured interviews with 25 elderly residents provided insights into the factory's socio-cultural impact. Spatial data from historical maps and satellite images (Google Earth Pro, Sentinel-2 L2A) were processed in ArcGIS to visualize growth patterns across six historical periods. Quantitative data, including census reports (1956–2016) and municipal plans, were used to map demographic and infrastructural changes. Thematic analysis of interviews identified recurring narratives related to identity, labor, and urban transformation.

Results and discussion

The sugar factory emerged as the nucleus of Marvdasht's urbanization. Its establishment in 1935 triggered rapid population influx, with the city's population growing from 8,987 (1956) to 148,858 (2016). Urban expansion followed a radial pattern, radiating northward and westward around the factory, forming neighborhoods like the Workers' District. The city's area grew from 96.3 hectares (pre-factory era) to 1,978.9

hectares (2020s), driven by industrial demand and migrant labor. Economically, the factory generated over 2,000 direct jobs and spurred ancillary industries (e.g., packaging, transport), contributing to 40% of the city's GDP by the 1970s.

Socially, the factory fostered a cohesive identity among residents. Interviews revealed that 80% of participants associated the factory with "pride" and "collective memory," citing its iconic chimney and annual labor festivals as cultural symbols. Spatial analysis showed that 65% of residential areas developed within a 2 km radius of the factory, reinforcing its centrality. However, post-2000 deindustrialization led to urban sprawl, with new neighborhoods expanding into agricultural land, raising sustainability concerns.

The findings align with global studies on industrial heritage (Guitart, 2022; Bole et al., 2022), emphasizing the duality of factories as economic engines and cultural landmarks. Marvdasht's spatial patterns reflect Christaller's central place theory, with the factory serving as a service hub for 53 surrounding villages. Comparative analysis with Zonguldak, Turkey (Gündoğdu & Fidan, 2022), highlights shared challenges in balancing industrial decline with heritage preservation.

Conclusion

The Marvdasht Sugar Factory has been instrumental in transforming a rural-agrarian landscape into a thriving industrial city. Its influence extends beyond economics, embedding itself in the city's historical and cultural fabric. However, unchecked post-industrial sprawl threatens ecological balance and cultural continuity. To address this, the study proposes three strategies:

Adaptive reuse: Convert factory sites into cultural centers or museums to preserve heritage. For instance, repurposing the factory's machinery halls as art galleries or community workshops could mirror successful models like the Tate Modern in London or the Zeche Zollverein in Germany, blending history with contemporary utility.

Industrial tourism: Develop guided tours highlighting the factory's role in Iran's industrialization. Collaborations with

schools and historians could create educational trails, while augmented reality (AR) apps might overlay historical footage onto current structures, enhancing visitor engagement.

Green infrastructure: Integrate abandoned industrial zones into urban green corridors. Planting native species like Persian oak or establishing urban farms could mitigate heat islands, while pedestrian pathways would reconnect fragmented neighborhoods, fostering social cohesion.

These measures could reconcile growth with sustainability, offering a model for post-industrial cities globally. Further research should explore the role of digital tools (e.g., VR) in revitalizing industrial memory—such as virtual reconstructions of the factory's operational peak—and compare Marvdasht's trajectory with similar cities in Asia (e.g., Ahmedabad's textile mills) and Africa (e.g., Johannesburg's mining landscapes). Additionally, partnerships with NGOs and local stakeholders could ensure inclusive planning, prioritizing marginalized communities affected by deindustrialization. By intertwining preservation, innovation, and ecology, Marvdasht can redefine its identity while honoring its industrial legacy.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

توسعه فیزیکی شهر مرودشت و نقش کارخانه قند در شکل‌گیری و روند توسعه آن

مسعود احمدی^۱، حسین غضنفرپور^۲، بهنام مغانی رحیمی^۳

۱- گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران. رایانامه: sh.ahmadi2010@yahoo.com

۲- گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران. رایانامه: ma1380@uk.ac.ir

۳- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران. رایانامه: moghani@uk.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۵/۱۱

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۸/۰۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۹/۰۲

تاریخ چاپ:

۱۴۰۳/۱۰/۰۶

واژگان کلیدی:

هویت شهری،

کارخانه قند،

مرودشت،

میراث صنعتی

توسعه شهری.

شهر مرودشت به‌عنوان شهری با هویت صنعتی، شکل‌گیری و توسعه خود را مدیون فعالیت کارخانه قند است. این کارخانه با تأثیرگذاری بر تحولات فضایی، اجتماعی و اقتصادی، به نمادی تاریخی-فرهنگی و محور هویت شهری تبدیل شده است. پژوهش حاضر به تحلیل نقش تاریخی کارخانه قند در روند توسعه شهر مرودشت، تأثیر آن بر شهرنشینی، توسعه زیرساخت‌ها و تغییرات اجتماعی-اقتصادی می‌پردازد. این مطالعه با روش ترکیبی (تاریخی، کیفی و تحلیل فضایی) و استفاده از داده‌های اسنادی، مصاحبه‌های میدانی با ۲۵ ساکن قدیمی و تحلیل تصاویر ماهواره‌ای سنتینل ۲ و گوگل ارث پرو (۱۹۸۵-۲۰۲۵)، در نرم‌افزار ArcGIS انجام شد. کارخانه قند به‌عنوان هسته اولیه، الگوی گسترش خطی و افقی شهر را شکل داد. مساحت شهر از ۹۶ هکتار (۱۳۱۴) به ۱۹۷۰ هکتار و جمعیت از ۸۹۸۷ نفر (۱۳۳۵) به ۱۴۸۸۵۸ نفر (۱۳۹۵) افزایش یافت. ایجاد محله‌های کارگری (فردوسی، فرهنگ)، توسعه زیرساخت‌ها (مدارس، شبکه آب و برق) و تقویت هویت جمعی از دستاوردهای این کارخانه بود. مصاحبه‌ها نشان می‌دهد کارخانه قند به‌عنوان «قلب تپنده شهر»، در خاطره ساکنان نقش بسته است. کارخانه قند مرودشت نقشی فراتر از یک بنگاه اقتصادی داشته و به عنصری کلیدی در شکل‌گیری هویت تاریخی، توسعه پایدار و خاطره جمعی تبدیل شده است. حفظ این میراث صنعتی و ادغام آن در برنامه‌ریزی شهری، به تقویت هویت و پویایی شهر کمک می‌کند. توسعه مرودشت حاصل تعامل پیچیده عوامل صنعتی (کارخانه قند)، جغرافیایی (هم‌جواری با تخت جمشید) و اقتصادی (رونق کشاورزی) بوده است.

استناد: احمدی، مسعود؛ غضنفرپور، حسین و مغانی رحیمی، بهنام. (۱۴۰۳). توسعه فیزیکی شهر مرودشت و نقش کارخانه قند در شکل‌گیری و روند توسعه آن. *مجله جغرافیا و توسعه فضایی*، ۱(۴)، ۱-۲۲.

<http://doi.org/10.22098/gsd.2025.17148.1083>

مقدمه

شهرها در قرن بیست و یکم محورهای اصلی توسعه انسانی، اجتماعی و اقتصادی محسوب می‌شوند. بیش از نیمی از جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی می‌کنند و میزان شهرنشینی رو به افزایش است (Juraschek, 2018:77). این تحول عظیم، شهرها را به مراکز مدیریت چالش‌های توسعه پایدار تبدیل کرده است. چالش‌هایی چون مدیریت زیرساخت‌ها، تعادل اکولوژیک، عدالت اجتماعی و حفظ هویت فرهنگی، در مناطق شهری متمرکز شده‌اند. اهمیت شهرها و جوامع پایدار در اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد به‌خوبی شناخته شده است، همان‌طور که توسعه صنعتی پایدار و تولید مسئولانه نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند.

نقش کارخانه‌ها در توسعه شهری چندوجهی است و بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فضایی شهرها تأثیر می‌گذارد. کارخانه‌ها به‌طور تاریخی چشم‌اندازهای شهری را شکل داده و موجب ایجاد اشتغال و تغییرات اجتماعی شده‌اند، به‌ویژه در شهرهای متوسط اسپانیا (López, 2019). با تسریع یافتن شهرنشینی، ادغام کارخانه‌ها در محیط‌های شهری در حال تکامل است و بر روش‌های تولید پایدار تمرکز دارد که به کارخانه‌ها اجازه می‌دهد در این محیط‌های شهری همزیستی داشته باشند (Herrmann et al., 2019). علاوه بر این، تبدیل شهرها به مکان‌های تولید و همبستگی، نشان‌دهنده تغییر در پویایی‌های سیاسی است؛ جایی که فضاهای شهری به عرصه جنبش‌های اجتماعی و فعالیت‌های اقتصادی تبدیل می‌شوند (Greenberg & Lewis, 2017).

هویت شهری به معنای به‌کارگیری معانی و مفاهیم قابل درک در شهر، تداوم زندگی اجتماعی و شهر با خاطره از نشانه‌های حفظ هویت در منظر شهری است. لذا باید توجه کرد که آنچه به هویت در منظر شهری مفهوم می‌بخشد ارتباط انسان امروز با زندگی گذشته و حال اوست که در بستر شهر ظهور پیدا می‌کند و یکی از ابزارهای حفظ یا تولید آن، حافظه جمعی و ذهن شهر است (آتشین بار، ۱۳۸۸).

هویت شهرهای صنعتی با وجود حضور فراگیر کارخانه‌ها و صنایع که توسط عوامل فرهنگی، اجتماعی و تاریخی شکل گرفته است، باقی می‌ماند. این هویت اغلب یک تعامل پیچیده از میراث جامعه، بیان هنری و چشم‌انداز اجتماعی و اقتصادی است. شهرهای صنعتی اغلب میراث فرهنگی منحصربه‌فردی که ریشه در تجربیات کارگران خود دارند، همان‌طور که در کرانه چپ نروویون دیده می‌شود، جایی که جامعه با گذشته صنعتی و تعامل‌های اجتماعی بین کارگران تعریف می‌شود (Hussein, 2017).

در این میان، شهرهای صنعتی به‌عنوان شهرهایی با سابقه طولانی از فعالیت‌های تولیدی، نقش مهمی در شکل‌گیری ساختارهای فضایی، اجتماعی و اقتصادی ایفا کرده‌اند. صنایع، به‌ویژه کارخانه‌ها، نه تنها از نظر اقتصادی بلکه از لحاظ فرهنگی و اجتماعی نیز مؤلفه‌های کلیدی توسعه شهری محسوب می‌شوند (Rezende, 2024). این ساختارها ضمن ایجاد فرصت‌های شغلی و رشد اقتصادی، سبک زندگی، الگوهای کاربری اراضی و هویت محلی را تحت تأثیر قرار داده‌اند. مرودشت، یکی از شهرهای استان فارس در جنوب ایران، به‌عنوان نمونه‌ای از شهرهای صنعتی کوچک، رشد خود را مدیون ظهور و توسعه صنایع به‌ویژه کارخانه قند مرودشت دارد. این شهر با شروع فعالیت این صنعت در دهه‌های اولیه توسعه، از یک شهر کشاورزی-روستایی به یک شهر صنعتی و پویا تبدیل شد. وجود این کارخانه، ضمن ایجاد پایگاه اقتصادی مستحکم، منجر به تحولات فراوانی در زمینه جمعیت، زیرساخت، ساختارهای اجتماعی و هویت شهری شده است.

با این حال، مطالعات دقیق و جامعی درباره نحوه تأثیر کارخانه قند بر توسعه شهری و شکل‌گیری هویت شهر مرودشت انجام نشده است. این شکاف دانشی، ضرورت انجام پژوهشی تاریخی و تحلیلی در این زمینه را برجسته می‌کند. همچنین،

در مقایسه با مطالعات جهانی که نقش کارخانه‌ها در توسعه شهری را به‌خوبی مطرح کرده‌اند، در ایران و به‌ویژه در شهرهایی با ساختار صنعتی متوسط مثل مرودشت، این نوع تحلیل‌ها کمتر دیده‌شده است.

بر اساس مطالعات متعدد در سطح جهانی، میراث صنعتی به‌عنوان یکی از عناصر کلیدی در حفظ هویت فرهنگی و اجتماعی شهرها شناخته‌شده است (رنجکش و همکاران، ۱۳۹۸). انطباق‌پذیری و استفاده مجدد تطبیقی از ساختمان‌های صنعتی قدیمی، یکی از راهبردهای مؤثر برای تداوم هویت شهری و افزایش حس تعلق به مکان است. به‌عنوان مثال، در مطالعه رنجکش و همکاران (۱۳۹۸)، مشخص شد که استفاده مجدد از کارخانه چرم‌سازی ایگوالادا در اسپانیا ضمن حفظ ارزش‌های صنعتی، منجر به تقویت هویت شهری نیز شده است. در مقابل، عدم توجه به کارخانه سالامبورسازی تبریز و عدم انطباق مناسب باعث کمرنگ شدن نقش آن در هویت شهری شده است. همچنین، گویارت (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای درباره شهرهای پساصنعتی مانند بوفالو، برجسته کرد که ساختارهای صنعتی گذشته، مانند انبارهای ذرت و کارخانه‌های روزنه‌ای، نقش بنیادینی در شکل‌گیری هویت مادی و تاریخی شهرها ایفا کرده‌اند. این ساختارها نه تنها دارای ارزش تاریخی و معماری‌اند، بلکه می‌توانند در توسعه پایدار شهری نیز مؤثر باشند. این یافته‌ها اهمیت شناخت و حفظ میراث صنعتی در شهرهایی که تحولات صنعتی گسترده‌ای را تجربه کرده‌اند، را برجسته می‌کنند. در مطالعه دیگری، گوندوگو و فیدان (۲۰۲۲) در شهر زونگولداک با تأکید بر ارتباط بین منظر صنعتی و هویت شهری، نشان دادند که عناصر صنعتی مانند معادن زغال و کارخانه‌های فولاد، به‌عنوان بخشی از هویت شهری عمل کرده و در شکل‌گیری هویت محلی نقش دارند. همچنین، حفظ این مناطق صنعتی و مدیریت مناسب آن‌ها می‌تواند به توسعه پایدار کمک کند، چیزی که در مرودشت نیز قابل‌تعمیم به نظر می‌رسد. بول و همکاران (۲۰۲۲) نیز در شهر ولنجه، اسلوانی، بررسی کردند که چگونه هویت صنعتی گذشته می‌تواند از طریق نمادها و فضاها عمومی تقویت شود، حتی در شرایط تغییر اقتصادی و جایگزینی هویت‌های جدید. این یافته‌ها برجسته می‌کنند که هویت صنعتی می‌تواند به‌عنوان منبعی از انسجام اجتماعی و فرهنگی حفظ شود.

با توجه به اهمیت کارخانه‌ها در توسعه شهری و شکل‌گیری هویت شهری، شواهد نشان می‌دهند که این رابطه در شهرهای صنعتی کوچک و متوسط ایران به‌خوبی موردتوجه قرار نگرفته است. مرودشت نیز به‌عنوان یک شهر صنعتی با سابقه بلندمدت فعالیت کارخانه قند، فعلاً فاقد مطالعه‌ای جامع و تاریخی از نقش این کارخانه در توسعه شهری و حفظ هویت شهری است. این شکاف دانشی، چارچوبی را برای انجام این پژوهش فراهم کرده است.

هدف کلی این پژوهش، تحلیل تاریخی نقش کارخانه قند در روند توسعه و شکل‌گیری شهر مرودشت است. اهداف جزئی شامل:

- بررسی تأثیر کارخانه قند بر فرآیند شهرنشینی در مرودشت،

- تحلیل نقش این کارخانه در توسعه زیرساخت‌های شهری،

- شناسایی تغییرات اجتماعی و اقتصادی ناشی از فعالیت کارخانه قند.

سؤالات اصلی پژوهش عبارت است از: چگونه کارخانه قند در روند توسعه و شکل‌گیری شهر مرودشت نقش ایفا کرده

است؟ چه تأثیراتی کارخانه قند بر ساختار فضایی و اجتماعی شهر مرودشت داشته است؟

نوآوری این پژوهش در این واقعیت است که برای نخستین بار، به‌صورت جامع و تاریخی به بررسی نقش کارخانه قند در توسعه شهر مرودشت پرداخته می‌شود. این تحقیق، علاوه بر تحلیل فرآیندهای فضایی و اجتماعی، به موضوع حافظه جمعی و هویت شهری نیز می‌پردازد. زمینه‌ای که در مطالعات قبلی شهرهای صنعتی ایران کمتر موردتوجه قرار گرفته است. یافته‌های این مطالعه می‌تواند الگویی برای حفاظت از میراث صنعتی در شهرهایی با سابقه تاریخی باشد، همچنین راهکارهایی را برای توسعه پایدار شهری و حفظ هویت فرهنگی فراهم کند.

مبانی نظری

شهرهای دارای هویت صنعتی در طول تاریخ نقش مهمی در توسعه شهرها ایفا کرده‌اند. این نوع شهرها تنها به عنوان مراکز اقتصادی عمل نمی‌کنند، بلکه بر ابعاد فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی شهرها نیز تأثیر مستقیم دارند. وجود کارخانه‌ها و فعالیت‌های صنعتی در این شهرها، ساختار فضایی و هویت جغرافیایی آن‌ها را تعیین می‌کند و در فرآیند شهرنشینی نقش محوری ایفا می‌کند.

بررسی رابطه بین صنعت، توسعه شهری و هویت، یکی از موضوعات کلیدی در تئوری پردازی شهری محسوب می‌شود. کارخانه‌ها به عنوان عناصری از ساختار شهری، تأثیرات مستقیم و غیرمستقیمی در تعریف هویت، تغییرات جمعیتی و تعاملات اقتصادی شهر دارند. در این راستا، مبانی نظری این پژوهش بر مبنای رویکردها و نظریه‌های مختلفی استوار است که به تحلیل نقش کارخانه‌ها در توسعه و شکل‌گیری شهرهای صنعتی می‌پردازند.

نظریه شهر صنعتی ریشه در انقلاب صنعتی دارد و بر این اصل استوار است که تمرکز کارخانه‌ها در یک منطقه جغرافیایی، جریان مهاجرت نیروی کار، توسعه زیرساخت‌ها و شکل‌گیری سکونتگاه‌های شهری را تسریع می‌کند. این رویکرد اشاره می‌کند که شهرها به عنوان محیط‌هایی برای رشد صنعت، ساختارهای اجتماعی، فضایی و اقتصادی خاص خود را ایجاد می‌کنند که در توسعه شهرنشینی اثرگذار است. هاگستراند (۱۹۶۷) با طرح مفهوم «انتشار نوآوری»، نشان می‌دهد که صنایع به عنوان کانون‌های نوآوری، جاذبه‌ای برای جمعیت و سرمایه ایجاد می‌کنند و الگوهای مکانی-زمانی شهرنشینی را دگرگون می‌سازند (Hägerstrand, 1967: 45). در این دیدگاه از منظر جامعه‌شناسی شهری، بر نقش کارخانه‌ها در ایجاد حافظه جمعی و تعلق مکانی تأکید می‌شود. لینچ (۱۹۶۰) در نظریه تصویر شهر استدلال می‌کند که عناصر شاخص شهری مانند کارخانه‌ها، به عنوان نشانه‌های هویتی، در ذهن ساکنان نقش می‌بندند و حس تعلق به مکان را تقویت می‌کنند (Lynch, 1960: 78). لغبور (۱۹۹۱) در چارچوب «ساختارگرایی فضایی»، کارخانه‌ها را به عنوان عاملان تغییر در ساختار اجتماعی-فضایی شهرها معرفی می‌کند. این دیدگاه معتقد است که کارخانه‌ها با ایجاد محله‌های کارگری و شبکه‌های ارتباطی، شکاف بین طبقات اجتماعی را کاهش یا افزایش می‌دهند و الگوهای سکونت‌ی را بازتعریف می‌کنند (Lefebvre, 1991: 33). دِشِرُشه (۲۰۰۰) در نظریه «همزیستی صنعتی»، تأکید می‌کند که شهرها به طور تاریخی بستری حیاتی برای ایجاد پیوندهای باز یافتی بین صنایع مختلف بوده‌اند. این تعاملات تنها به محدوده‌های جغرافیایی خاص محدود نمی‌شوند، بلکه در سطح منطقه‌ای گسترده می‌شوند. این امر بازیابی منابع و کارایی اقتصادی را تقویت می‌کند (Desrochers, 2000: 38). لاگرکوئیست (۲۰۱۰) دیدگاه «حفاظت سازگاران» را مطرح می‌کند و کارخانه‌های قدیمی را به عنوان میراث صنعتی معرفی می‌کند که با تبدیل به فضاهای عمومی (مانند موزه‌ها یا مراکز فرهنگی)، هویت تاریخی شهر را حفظ و جریان سرمایه‌گذاری شهری را تقویت می‌کنند (Lagerqvist, 2010: 5). بول و همکاران (۲۰۲۲) به تقابل بین هویت صنعتی تاریخی و هویت پساصنعتی در شهرها می‌پردازند. این پژوهش نشان می‌دهد که نمادهای صنعتی (مانند معماری کارخانه‌ها) حتی در دوران افول صنعت، به عنوان عناصر هویت‌ساز در حافظه جمعی باقی می‌مانند (Bole et al., 2022: 12). در حوزه پژوهش‌های داخلی نیز می‌توان به آرای تیمورتاش (۱۳۹۲) و حناچی (۱۳۹۶) اشاره کرد. تیمورتاش کارخانه‌ها و بناهای صنعتی را بخش حیاتی از هویت ساکنان می‌داند که به عنوان نشانه محلی عمل می‌کنند. حناچی نیز بناهای صنعتی را نمایانگر ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی زمان خود و نشانه‌ای از خاطرات انسانی می‌داند (رنجکش و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۹). در بحث حفاظت از میراث صنعتی به عنوان بخشی از طراحی شهری، اشاره شده که «بازآفرینی سازگاران» یک راهبرد رایج و پایدار برای حفظ این میراث است. این رویکرد با تبدیل فضاهای صنعتی به بسترهایی برای حفظ هویت شهری و تقویت حس تعلق مکانی، به باززنده‌سازی شهری کمک می‌کند (Lagerqvist, 2010).

این چارچوب‌های نظری نشان می‌دهند که نهادهای صنعتی مانند کارخانه‌ها چگونه به‌طور تاریخی و معاصر بر شکل‌گیری هویت شهری تأثیر گذاشته و با تقویت ابعاد اجتماعی-اقتصادی و زیست‌محیطی، به توسعه پایدار شهرها کمک می‌کنند. در راستای تحلیل نقش کارخانه‌ها در توسعه شهری و شکل‌گیری هویت شهر مرودشت به‌عنوان یک شهر با هویت صنعتی، پژوهش حاضر از چند بعد مهم و مؤلفه‌های مرتبط با آن استفاده می‌کند. این ابعاد از رویکردها و نظریه‌های مختلف ناشی شده‌اند که در مبانی نظری پژوهش اشاره شد و به‌صورت زیر طبقه‌بندی می‌شوند:

بعد فضایی-توسعه‌ای: این بعد به نقش کارخانه‌ها در تعیین ساختار فضایی شهر و الگوهای توسعه شهری می‌پردازد. کارخانه‌ها به‌عنوان عناصر کلیدی در ساختار شهری، محله‌های اطراف خود را تحت تأثیر قرار می‌دهند و روابط کاربری اراضی را شکل می‌دهند.

بعد اجتماعی-فرهنگی: این بعد به بررسی تأثیر کارخانه‌ها بر جامعه محلی، حافظه جمعی، هویت محلی و حس تعلق مکانی ساکنان می‌پردازد. کارخانه‌ها نه تنها ایجاد اشتغال می‌کنند، بلکه به‌عنوان نمادهایی از هویت محلی و تاریخی در ذهن عمومی ثبت می‌شوند.

بعد اقتصادی-توسعه‌ای: این بعد به نقش کارخانه‌ها در توسعه اقتصادی شهر، ایجاد فرصت‌های شغلی و جذب سرمایه می‌پردازد. همچنین به تبدیل فضاهای صنعتی قدیمی به مراکز اقتصادی جدید (مثل مجتمع‌های فرهنگی-اقتصادی) توجه دارد.

بعد زیست‌محیطی-پایداری: این بعد به تأثیر فعالیت‌های صنعتی بر محیط‌زیست شهری و راهکارهای کاهش این تأثیرات می‌پردازد. همچنین به مقوله "بازآفرینی سازگاران" فضاهای صنعتی به‌منظور دستیابی به توسعه پایدار شهری توجه دارد.

جدول ۱. ابعاد و شاخص‌های مبانی نظری شهرهای با هویت صنعتی

بعد	شاخص‌های مرتبط	منابع استنادی
بعد فضایی-توسعه‌ای	- موقعیت فضایی کارخانه‌ها در ساختار شهری	(نظریه شهر Hägerstrand, T. (1967)-
	- نحوه گسترش فضاهای صنعتی در طول زمان	صنعتی)
	- رابطه کارخانه با کاربری‌های مسکونی، تجاری و خدماتی اطراف	(ساختارگرایی فضایی) Lefebvre, H. (1991)- نظریه تصویر شهر) Lynch, K. (1960)-
بعد اجتماعی-فرهنگی	- نحوه دسترسی به واحدهای صنعتی از سایر نقاط شهر	
	- میزان حضور کارخانه‌ها در حافظه جمعی ساکنان	- تصویر شهر Lynch, K. (1960)
	- احساس تعلق مکانی نسبت به فضاهای صنعتی	- هویت دوگانه Bole et al. (2022)
بعد اقتصادی-توسعه‌ای	- تعداد و نوع رویدادهای فرهنگی/اجتماعی مرتبط با کارخانه	رنجکش و همکاران (۱۳۹۸) - نقش بناهای صنعتی در هویت محلی
	- وجود نمادهای فرهنگی و تاریخی مرتبط با صنعت در شهر	
	- تعداد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم ناشی از فعالیت کارخانه	- همزیستی صنعتی Desrochers, P. (2000)
بعد زیست‌محیطی-پایداری	- میزان سرمایه‌گذاری در فضاهای صنعتی	- کارخانه‌های Juraschek, M. et al. (2018)
	- میزان ارزش‌افزوده اقتصادی حاصل از فعالیت کارخانه	شهری و توسعه پایدار
	- تعداد و وسعت فضاهای تجاری/خدماتی ایجادشده در اثر فعالیت صنعتی	- خوشه‌های صنعتی و Yan, S.Q. (2017)
بعد زیست‌محیطی-پایداری	- میزان آلودگی‌های محیط‌زیستی ناشی از فعالیت کارخانه	همزیستی صنعتی Desrochers, P. (2000)-
	- میزان استفاده از انرژی‌های پاک در فضاهای صنعتی	- حفاظت سازگاران Lagerqvist, U. (2010)
	- میزان موفقیت در تبدیل فضاهای صنعتی به فضاهای پایدار	

شکل ۱. مدل مفهومی نظریه‌های شهرها با هویت صنعتی

روش پژوهش

در این پژوهش با هدف بررسی نقش کارخانه قند مرودشت در توسعه فضایی، اجتماعی و اقتصادی شهر مرودشت، روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی و با رویکرد تلفیقی از دیدگاه‌های تاریخی، کیفی و فضایی طراحی شده است. این رویکرد امکان درک جامع از نحوه تأثیر یک واحد صنعتی بر شکل‌گیری و تحولات شهری را فراهم می‌کند. این پژوهش از نوع کاربردی است و با توجه به هدف خود، سعی دارد الگوهای فضایی، اجتماعی و اقتصادی ناشی از وجود کارخانه قند در شهر مرودشت را شناسایی و تحلیل کند.

داده‌ها در این تحقیق به سه دسته تقسیم شدند: کیفی، کمی و مکانی. در گردآوری داده‌های کیفی از مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند با افراد بومی استفاده شد. افراد بومی شامل ۲۵ نفر از ساکنان قدیمی شهر بودند که دارای سابقه زندگی در دوران قبل و بعد از فعالیت کارخانه قند بودند. تمامی این افراد بالای ۵۰ سال سن داشتند و اغلب در حوزه‌های کشاورزی، خدمات عمومی یا کارگری مشغول به کار بودند. نمونه‌گیری به روش گلوله برفی در محلات قدیمی مجاور کارخانه قند انجام شد. سؤالات مطرح‌شده برای افراد بومی بیشتر مرتبط با تجربه شخصی، هویت محلی و تغییرات زندگی روزمره در دوران فعالیت کارخانه بود. برای مثال سؤالاتی مثل "با دیدن کارخانه چه حسی پیدا می‌کنید؟"، "کارخانه برای شما یادآور چیست؟" و "نظرتان درباره کارخانه قند چیست؟" مطرح شد. این سؤالات به درک بهتر از احساسات، نگرش‌ها و تغییرات اجتماعی ناشی از وجود کارخانه کمک کرد.

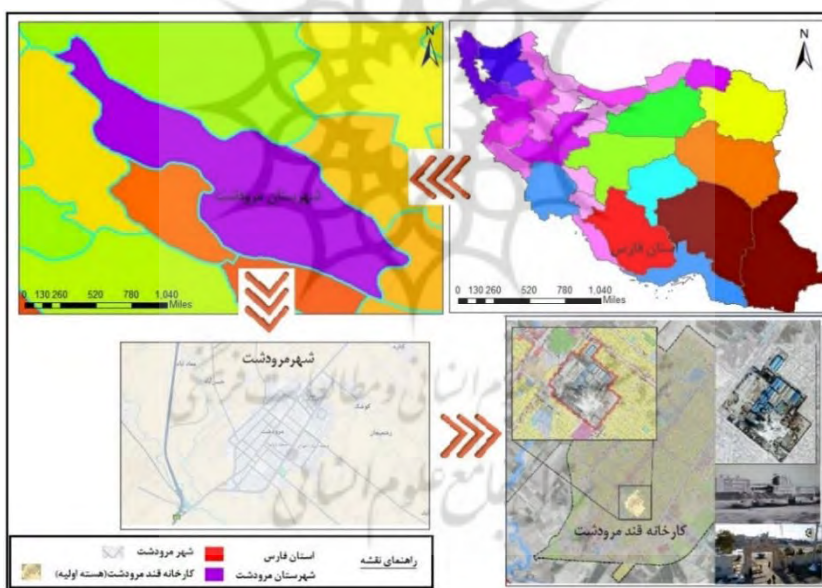
برای جمع‌آوری داده‌های کمی از منابع ثانویه استفاده شد که شامل سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵، گزارش‌های طرح‌های جامع و تفصیلی، آمارنامه‌های استانی و ... بود. متغیرهای اصلی در این بخش شامل رشد جمعیت، افزایش مساحت شهر، تغییرات در تعداد واحدهای مسکونی و اشتغال در بخش‌های مختلف بود. این داده‌ها به درک آماری از رشد شهری و نقش کارخانه در این رشد کمک کردند. علاوه بر این، داده‌های مکانی نیز در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفتند. تصاویر ماهواره‌ای از Google Earth Pro و سایت Copernicus (Sentinel-2 L2A)، نقشه‌های تاریخی و لایه‌های کاربری زمین از منابع شهرداری و نقشه‌برداری جمع‌آوری شدند. دوره زمانی تصاویر ماهواره‌ای از سال ۱۳۶۴ تا ۱۴۰۲ در نظر گرفته شد تا بتوان تحولات فضایی شهر را در طول زمان دنبال کرد. برای تحلیل داده‌های مکانی از نرم‌افزار ArcGIS 10.8 استفاده شد.

داده‌های کیفی با استفاده از روش تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفتند. ابتدا مصاحبه‌ها ضبط شدند و سپس تایپ

گردیدند. در مرحله بعدی اقدام به کدگذاری دستی شد و تم‌های اصلی استخراج شدند. این تم‌ها شامل مواردی مانند "تأثیر کارخانه بر هویت محلی"، "تحول در ساختار اجتماعی"، "نگرش فرهنگی و عاطفی نسبت به کارخانه" و "تغییر در زندگی روزمره" بودند. این الگوها با داده‌های کمی و مکانی تلفیق شدند تا تصویری جامع از نقش کارخانه در توسعه شهر ارائه شود. داده‌های کمی جهت ترسیم وضعیت دموگرافیک افراد بومی که به روش گلوله برفی شناسایی شدند نیز با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS ارائه شدند. روش تحلیل در این بخش توصیفی و مقایسه‌ای بود.

محدوده مورد مطالعه

مرودشت با استقرار در شمال استان فارس در موقعیت جغرافیایی $29^{\circ} 15'$ تا $29^{\circ} 59'$ عرض شمالی و نیز در ارتفاع ۱۶۰۰ متری از سطح دریا قرار دارد. از نظر تقسیمات سیاسی از شمال به شهرستان‌های اقلید و خرم‌بید، از طرف شرق به شهرستان ارسنجان، از جهت جنوب به شهرستان شیراز و از سمت غرب به شهرستان سپیدان محدود می‌شود. مرکز شهرستان شهر مرودشت می‌باشد که از لحاظ موقعیت مکانی در ۴۵ کیلومتری شمال غرب شهر شیراز واقع شده است. از کل مساحت شهرستان بیش از ۴۳ درصد را مناطق کوهستانی و تپه‌ماهوری و مابقی را مناطق دشتی و پست تشکیل داده است. مرودشت از نظر جمعیتی بر پایه سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر با ۱۴۸ ۸۵۸ نفر است. مرودشت هم‌اکنون دومین شهر پرجمعیت و چهارمین شهر وسیع استان فارس می‌باشد (احمدی و همکاران، ۱۴۰۳: ۷).

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

مرودشت در سال ۱۳۲۹ با تأسیس شهرداری تبدیل به شهر شد. تا این زمان مرودشت یکی از دهستان‌های بخش زرقان شهرستان شیراز بوده است و ۵۳ آبادی کوچک و بزرگ در آن وجود داشته است. جمعیت آن به ۲۲۰۰۰ نفر رسیده است و آبادی‌های آن کارخانه قند، فتح‌آباد، کناره و رجاء‌آباد بوده است. راه شیراز - اصفهان از وسط این دهستان می‌گذشته و کارخانه قند و خرابه‌های تخت جمشید و استخر در این دهستان بوده است (فرهنگ جغرافیایی ایران (آبادی‌ها)، ۱۳۳۰: ۲۲۰). شرکت قند مرودشت در سال ۱۳۱۴ تحت پوشش شرکت سهامی کارخانه‌ها ایران بهره‌برداری خود را آغاز نمود و در سال ۱۳۴۴ به بخش خصوصی منتقل گردیده و با نام شرکت سهامی قند مرودشت طی شماره ۲۵۸ در اداره ثبت شرکت‌ها و

مالکیت صنعتی شیراز به ثبت رسد. متعاقب آن در سال ۱۳۵۰ نوع شرکت به سهامی خاص تبدیل و تحت شماره ۱۲۹۳۰ و شناسه ملی ۱۰۱۰۰۴۹۵۹۰۲ در اداره ثبت شرکت‌ها و مالکیت صنعتی تهران ثبت گردیده است. شرکت در تاریخ ۱۳۵۲/۰۸/۲۲ به شرکت سهامی عام تبدیل و در تاریخ ۱۳۵۷/۰۴/۲۱ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده است (پورتال کارخانه قند مرودشت، ۱۴۰۴). بر اساس اطلاعات جمعیت بلوک‌های آماری سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ و اطلاعات برداشت شده حاصل از بررسی و مطالعه طرح‌های جامع شهر مرودشت، جمعیت و مساحت شهر مرودشت به شرح جدول ذیل می‌باشد:

جدول ۲. سیر تحولی جمعیتی شهر مرودشت از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵

سال	جمعیت	نرخ رشد جمعیت
۱۳۳۵	۸۹۸۷	-
۱۳۴۵	۲۵۵۹۶	۱۱ درصد
۱۳۵۵	۵۰۴۴۶	۷۰ درصد
۱۳۶۵	۷۹۱۳۲	۴۶ درصد
۱۳۷۵	۱۰۳۵۷۹	۲۰۷ درصد
۱۳۸۵	۱۲۴۳۵۰	۱۸ درصد
۱۳۹۰	۱۳۸۶۵۰	۲۰۲ درصد
۱۳۹۵	۱۴۸۸۵۸	۱۰۴ درصد

منبع: (مرکز آمار ایران)

جدول ۳. سیر تحول کالبدی شهر مرودشت

دوره اول	دوره دوم	دوره سوم	دوره چهارم	دوره پنجم	دوره ششم
۱۳۱۴ تا ۱۳۳۰	۱۳۳۱ تا ۱۳۵۰	۱۳۵۱ تا انقلاب اسلامی	از انقلاب اسلامی تا ۱۳۷۰	۱۳۷۰ تا ۱۳۹۰	۱۳۹۰ تا کنون
مساحت ۹۶ هکتار	مساحت ۱۵۸ هکتار	مساحت ۳۳۲ هکتار	مساحت ۷۶۷ هکتار	مساحت ۱۸۰۶ هکتار	مساحت ۱۹۷۰ هکتار
تأسیس کارخانه قند و سکونت در حاشیه آن	مهاجرت گسترده به شهر به دنبال اجرای مرحله دوم طرح اسکان عشایر	توسعه گسترده شهر تحت تأثیر جشن‌های ۲۵۰۰ ساله و تأسیس شهرداری	مهاجرت گسترده به شهر از روستا و تهیه اولین طرح جامع شهر	تهیه دومین طرح جامع شهر و گسترش بی‌رویه شهر	تهیه سومین طرح جامع شهر و توسعه افقی در اراضی کشاورزی

منبع: (بر اساس مطالعه طرح‌های پیشین جامع شهر مرودشت)

بر اساس مطالعات میدانی، امروزه شهر مرودشت شامل چندین محله شهری است که تعداد آن‌ها به ۲۴ محله عرفی می‌رسد. قدیمی‌ترین محلات شهری شامل فردوسی، پشمن‌زنی، فرهنگ، سهل‌آباد و امرآباد کهنه هستند که در اطراف کارخانه قند قرار دارند. بعدازآن، محلاتی مانند رسالت، کاووسی، کمربندی، علی‌آباد، مختارآباد، پشت استادیوم، نفرآباد، امرآباد، بیست‌متری موسوی، شصت متری، بیست‌متری بیمارستان، ثبت‌احوال، شهرک معلم، تأمین اجتماعی، مسجد، ژیان، پشت سایپا، شهرک ولایت و شهرک مهدیه به عنوان محلات جدیدتر شهر محسوب می‌شوند.

با توجه به تحولات اخیر و وجود چندین واحد صنعتی مهم در منطقه، کارکرد کنونی شهر مرودشت به صورت تلفیقی از کارکردهای کشاورزی و صنعتی درآمده است. شهر مرودشت امروزه تنها به یک قطب تولید محصولات کشاورزی مانند چغندر قند، گندم، گوجه‌فرنگی و سایر محصولات زراعی محدود نمی‌شود، بلکه با وجود کارخانه قند، واحدهای تبدیلی، پتروشیمی، کارخانه آرد، شهرک‌های صنعتی (فتح‌آباد و انجیره) و دیگر واحدهای تولیدی، به یکی از مراکز مهم صنعتی در

استان فارس تبدیل شده است. بنابراین می‌توان شهر مرودشت را یک شهر در حال گذر از مرحله کشاورزی به سمت یک شهر صنعتی-کشاورزی دانست که در آن تولید، تبدیل و فرآوری محصولات کشاورزی با توسعه صنایع وابسته و غیر وابسته همراه شده است. این تحولات ضمن تقویت پایداری اقتصادی شهر، تغییرات عمیقی در ساختار کالبدی، اجتماعی و فضایی شهر به وجود آورده است.

شکل ۳. تصاویر قدیمی و جدید از کارخانه قند مرودشت (مأخذ: پورتال کارخانه قند مرودشت)

یافته‌ها

هدف کلی این پژوهش، تحلیل تاریخی نقش کارخانه قند در روند توسعه و شکل‌گیری شهر مرودشت است. این پژوهش به بررسی تأثیرات کارخانه قند بر فرآیند شهرنشینی، تحلیل نقش آن در توسعه زیرساخت‌های شهری و شناسایی تغییرات اجتماعی و اقتصادی ناشی از فعالیت این کارخانه می‌پردازد. سؤالات اصلی پژوهش شامل این موارد است: چگونه کارخانه قند در روند توسعه و شکل‌گیری شهر مرودشت نقش ایفا کرده است؟ و چه تأثیراتی کارخانه قند بر ساختار فضایی و اجتماعی شهر مرودشت داشته است؟

با تأسیس کارخانه قند مرودشت در سال ۱۳۱۴، این کارخانه به‌عنوان یک عامل کلیدی در شکل‌گیری هویت شهری و توسعه زیرساخت‌ها عمل کرده و موجب جذب جمعیت و ایجاد فرصت‌های شغلی در منطقه شده است. این پژوهش به تحلیل دقیق این تأثیرات و تغییرات اجتماعی و اقتصادی ناشی از فعالیت کارخانه قند می‌پردازد و سعی دارد تا ابعاد مختلف این فرآیند را روشن کند.

ریشه‌ها و عوامل تاریخی شکل‌گیری شهر

نام سرزمین پارس از نام قوم پارس یکی از شاخه‌های مردم آریایی است که در چند هزار سال قبل از میلاد مسیح فلات ایران را مسکن خود قرار داده بودند. در دوره هخامنشی (۳ هزار سال قبل از میلاد) تراکم جمعیت حوزه کر با رشد چشمگیری روبرو گردید و شمار دهکده‌ها افزایش یافت و دهکده ملیان با این افزایش به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین مراکز شهری در سراسر خاورمیانه تبدیل می‌شود (مجیدزاده، ۱۳۶۷: ۱۳۷). با توجه به لوله‌های گلی که پرفسور (جورج. جی گمرون) در تخت جمشید یافته بود و بر روی آن‌ها به زبان ایلامی، مقدار دستمزد کارگرانی که در بنای کاخ داریوش در سال ۵۱۷ قبل از میلاد شرکت داشتند حک شده بود، می‌توان اذعان داشت که سابقه شهرنشینی و تمدن در این منطقه بسیار قدیمی و درخشان است (اچ. آبربری ترجمه کاشف، ۱۳۵۳: ۳۹). با توجه به شواهد تاریخی و آثار باستانی موجود، منطقه مرودشت از سابقه شهرنشینی غنی برخوردار است. درحالی‌که شهر پارسه با بنای عظیم سنگی تخت جمشید شناخته می‌شود، قدمتی بسیار طولانی دارد و به دوران هخامنشیان برمی‌گردد، هسته اولیه شهر در دوره معاصر و با تأسیس کارخانه قند در سال

۱۳۱۴ شکل گرفته است. این کارخانه نه تنها به عنوان یک عامل اقتصادی، بلکه به عنوان نقطه آغازین توسعه شهری مرودشت عمل کرده و موجب جذب جمعیت و شکل‌گیری محله‌های جدید در اطراف خود شده است. هدف این پژوهش بررسی و تحلیل این روند شکل‌گیری و توسعه هسته اولیه شهر مرودشت در دوران معاصر است.

کارخانه قند و سیر توسعه شهر

در زمان رضاشاه در فاصله سال‌های ۱۳۱۱ تا ۱۳۲۰ دولت ۲۰۰ کارخانه مجموعاً با ۵۰ هزار کارگر ایجاد کرد (حسامیان و حائری، ۱۳۸۸: ۲۹). کلنگ کارخانه قند مرودشت در سال ۱۳۱۲ در دشت مرودشت به زمین زده شد و در سال ۱۳۱۴ بهره‌برداری از آن آغاز گردید. اولین بناهای شهر مرودشت توسط کارگرانی که برای کار به کارخانه آمده بودند در اطراف کارخانه ساخته شد و از آن‌پس به خاطر موقعیت و نحوه قرار گرفتن این شهر بر سر راه اصفهان-شیراز، خانه‌سازی در اطراف این راه و با خیابان‌های منشعب از آن شروع شد. ساختمان‌های اولیه که توسط مردم در این شهری بنا گردید از خشت و چوب بود که هنوز نیز تعدادی از آنان وجود دارند. رشد سریع مرودشت چه از نظر گسترش فیزیکی و چه از نظر جمعیت ساکن آن، در سطح مملکت کم‌سابقه و کم‌نظیر است. علت اساسی رشد ناموزون در درجه اول به خاطر ایجاد یک واحد صنعتی عظیم بوده که مهاجرین فراوانی را به خود جذب کرده است. فرم فیزیکی شهر به صورت ساده و در ابتدا عبارت بود از محوری که در مرکز آن کارخانه قند و پارک عمومی شهر قرار دارند و در اطراف این محور مناطق مسکونی گسترش یافته‌اند. مرکز اصلی تجارتی و فعالیت‌های اقتصادی شهری به تنها خیابان مرکزی شهر محدود می‌شود (مهندسین مشاور امکو، ۱۳۵۶: ۶۶). دشت‌های منطقه پتانسیل کشاورزی بسیار مناسب را عرضه می‌دارند، دشت‌های مرودشت، بیضاء و کربال از گذشته تا به حال از بهترین اراضی کشاورزی ایران محسوب شده‌اند و از پتانسیل خدماتی بالایی برخوردار می‌باشند (شیخی، ۱۳۷۱: ۲۸۴). بنابراین انتخاب جلگه مرودشت برای تأسیس کارخانه قند، جمعیتی متشکل از کارگران و تکنسین‌ها را به این منطقه کشاند. این کارخانه نه تنها نقطه عطفی در حمل‌ونقل کالاها بود، بلکه بسترساز شکل‌گیری شهری نوپا شد. افزایش رفت‌وآمدها، این منطقه را به قطب تجاری تبدیل کرد و نیاز به خدمات اولیه مانند قهوه‌خانه‌ها و مغازه‌های کوچک را ایجاد نمود. موقعیت جغرافیایی ممتاز جلگه مرودشت، اقلیم مناسب و قرارگیری بین دو رودخانه کر و سیوند، احداث کارخانه قند را ممکن ساخت. این پروژه دو دستاورد کلانی داشت: رونق اقتصادی منطقه و توقف موقت در جریان حمل‌ونقل که به تجمع جمعیت انجامید. بر پایه نظریه کریستالر، مرودشت به عنوان مرکز شهری، خدمات مورد نیاز روستاهای اطراف را تأمین می‌کرد. همچنین، قرارگیری روی محور شیراز-اصفهان و مرکزیت منطقه، جذب سرمایه‌داران و ایجاد صنایع جانبی را تسهیل کرد که نقش بسزایی در توسعه شهر ایفا نمود.

برای پاسخ به سؤالات پژوهش، از بین کهن‌سالان و ساکنان قدیمی محلات فردوسی، امرآباد کهنه، سهل‌آباد، فرهنگ و کاووسی که به عنوان اولین محلات احداثی در اطراف کارخانه قند شناخته می‌شوند، افرادی به روش گلوله برفی و به تعداد ۲۵ نفر انتخاب و مورد مصاحبه قرار گرفتند. این روش به ما کمک کرد تا به تدریج به شبکه‌ای از کهن‌سالان دسترسی پیدا کنیم که هر یک داستان‌ها و تجربیات منحصر به فردی از دوران‌های مختلف زندگی در شهر مرودشت را در اختیار دارند. نتایج توصیفی و تحلیلی حاصل از این مصاحبه‌ها به شرح زیر است:

اطلاعات دموگرافیک جامعه مورد مطالعه (۲۵ نفر) نشان می‌دهد که میانگین سنی افراد ۷۵.۳۶ سال است با حداقل سن ۵۵ و حداکثر ۹۶ سال، که بیشترین فراوانی در گروه‌های سنی بالا مشاهده می‌شود. از نظر جنس، ۶۴ درصد افراد مرد (۱۶ نفر) و ۳۶ درصد زن (۹ نفر) هستند که تعداد مردان را بیشتر از زنان نشان می‌دهد. سطح تحصیلات افراد نیز عمدتاً پایین تا متوسط است؛ ۴۰ درصد در مقطع سیکل، ۳۶ درصد فقط سواد خواندن و نوشتن، و هر یک از مراحل راهنمایی و دیپلم نیز ۱۲ درصد را تشکیل می‌دهند. از نظر محله سکونت، بیشترین تعداد افراد در محله فردوسی (۲۸ درصد)، دنباله‌روی شده

توسط محله‌های فرهنگ (۲۴ درصد) و امرباد (۲۰ درصد) قرار دارند، درحالی‌که کمترین سهم مربوط به محله سهل‌آباد (۱۲ درصد) است. بنابراین، وضعیت دموگرافیک جامعه مورد مطالعه شامل یک جمعیت مسن، غالب مردانه، با سطح تحصیلات پایین تا متوسط و پراکنشی از مناطق مختلف شهری است.

جدول ۴. سؤالات، پاسخ‌ها و نتایج تحلیل

محله	سؤالات	پاسخ‌ها	نتایج تحلیل
فردوسی	۱. اولین بار چه موقع با کارخانه قند آشنا شدید؟	«اولین بار که بوق کارخانه رو شنیدم، و بوی چغندر قند که به مشامم خورد و به آن عادت کردم که هر روز ساعت ۷ صبح و ۷ عصر صدای بوق کارخانه شد آهنگ زندگی».	کارخانه به‌عنوان یک نماد پیشرفت و تغییر در زندگی ساکنان معرفی شده است.
	۲. قبل از وجود کارخانه، وضعیت زندگی در این منطقه چگونه بود؟	«قبل از کارخانه همه تو زمین کار می‌کردند یا با گوسفند بودند».	زندگی قبل از کارخانه به‌شدت وابسته به کشاورزی و کار در زمین و دامداری بود.
	۳. اولین محله‌ها چگونه و به چه دلیل در اطراف کارخانه شکل گرفتند؟	«بعد از اینکه کارخانه شروع به کار کرد، خانه‌ها هم دورش زده شدن داخل خیابان فردوسی و اطراف کارخانه خانه‌های سازمانی بنا کردند».	شکل‌گیری محله‌ها به دلیل وجود کارخانه و نیاز به سکونت کارگران بوده است.
	۴. کارخانه چه نوع خدماتی را برای شما فراهم کرد؟	«مردم رفتند کار کنن، زن‌ها شروع کردن به فروش چای و غذا در کوچه‌ها و خود کارخانه کنارش مغازه و تعاونی زد که هنوز آثار مغازه‌هاش و تعاونی‌اش هست».	کارخانه باعث تغییر در نوع شغل‌ها و خدمات اجتماعی در منطقه شده است.
امرباد کهنه	۱. با وجود کارخانه، زندگی شما چگونه تغییر کرد؟	«کارخانه فقط کار نبود، یه شهر کوچک بود».	کارخانه به‌عنوان یک مرکز اجتماعی و اقتصادی جدید در منطقه عمل کرده است.
	۲. اولین بار چه حسی وقتی به کارخانه نگاه کردید داشتید؟	«من اولین بار که اومدم اینجا، خانه‌ها رو از خشت می‌ساختند».	احساسات مثبت و امیدواری نسبت به تغییرات ناشی از وجود کارخانه در ساکنان ایجاد شده است.
	۳. آیا تغییری در روابط مردم با هم مشاهده کردید؟	«اینجا وسط بیابون بود، ولی کارخانه همه‌چیز رو آورد».	کارخانه باعث تقویت روابط اجتماعی و ایجاد تعاملات جدید بین ساکنان شده است.
	۴. کارخانه چه تغییری در محیط شهر و ساختار خانه‌ها ایجاد کرد؟	«بعد که کارخانه شروع کرد، آجر و سیمان اومد حتی یادمه در شورا خیابان فردوسی مصالح ساختمانی هم به مردم به قیمت دولتی می‌دادند».	تغییرات در ساختار خانه‌ها و محیط شهری به‌وضوح با ورود کارخانه مرتبط است.
سهل‌آباد	۱. کارخانه چه تغییری در محیط شهر و ساختار خانه‌ها ایجاد کرد؟	«وقتی کارخانه درست شد، همه‌چیز بهتر شد، خیابان‌های کشی شد و خانه‌های سازمانی کارگران شکل گرفت و محله جدید با داشتن حمام عمومی ساخته شد».	کارخانه بهبود وضعیت اقتصادی کشاورزان به همراه داشته است و توجه به وضعیت بهداشتی در محلات با ساختن حمام عمومی.
	۲. چه احساسی نسبت به کارخانه داشتید؟	«من دوست داشتم کارخانه رو ببینم، چون می‌دانستم یعنی گذران زندگی و به صدای بوق آن عادت کردم».	احساس وابستگی و امید به آینده در ساکنان به‌وضوح مشهود است.
فرهنگ	۱. کارخانه چه تأثیری بر هویت شما داشت؟	«کارخانه فقط کار نبود، یه هویت تاریخی بود».	کارخانه به‌عنوان نماد هویت اجتماعی و فرهنگی ساکنان شناخته می‌شود.
	۲. آیا تغییری در زیرساخت‌های شهری مشاهده کردید؟	«همه‌چیز از کارخانه شروع شد. برق، آب، خیابان، حمام عمومی، بچه‌ها مدرسه رفتند».	کارخانه به‌عنوان محرک اصلی توسعه زیرساخت‌های شهری عمل کرده است.
کاووسی	۱. آیا تغییراتی در کیفیت زندگی شما مشاهده کردید؟	حسین: «ما اول کارخانه رو نمی‌فهمیدیم. ولی وقتی شروع کرد، همه‌چیز تغییر کرد».	تغییرات مثبت در کیفیت زندگی و بهبود شرایط اجتماعی و اقتصادی ساکنان به‌وضوح قابل مشاهده است.
	۲. کارخانه چه نقشی در زندگی روزمره شما داشت؟	«من فکر می‌کنم کارخانه یه جورایی مادر شهر بوده و صدای بوق آن آهنگ زندگی است».	وابستگی عمیق ساکنان به کارخانه و تأثیر آن بر زندگی روزمره آن‌ها نشان‌دهنده اهمیت آن در جامعه است.

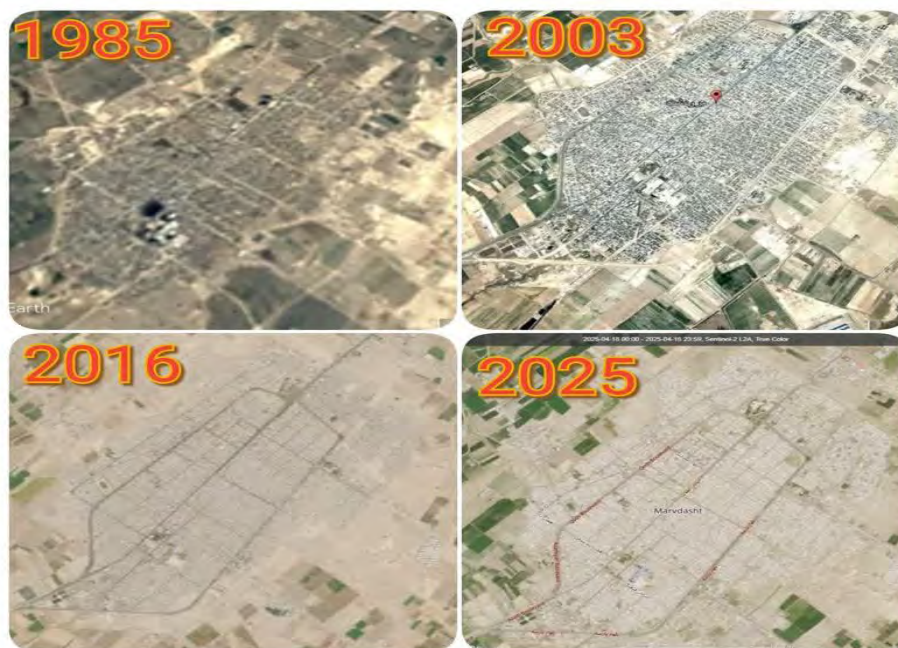
با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده با ساکنان قدیمی محلات مختلف شهر مرودشت و اطلاعات موجود در منابع، می‌توان به جمع‌بندی زیر در خصوص نقش کارخانه قند در توسعه و شکل‌گیری این شهر رسید:

نقش کارخانه قند در شکل‌گیری و توسعه مرودشت: کارخانه قند مرودشت که در سال ۱۳۱۴ به بهره‌برداری رسید، به‌عنوان یک محرک اصلی در توسعه این شهر عمل کرده است. این کارخانه نه‌تنها به جذب جمعیت و ایجاد فرصت‌های شغلی کمک کرده، بلکه زمینه‌ساز شکل‌گیری زیرساخت‌های شهری و محله‌های جدید در اطراف خود بوده است. ساکنان محله‌های مختلف، از جمله فردوسی و سهل‌آباد، به‌وضوح تغییرات مثبت در زندگی خود را پس از تأسیس این کارخانه گزارش کرده‌اند. قبل از وجود کارخانه، زندگی در این منطقه عمدتاً به کشاورزی وابسته بود و ساکنان در شرایط سختی به سر می‌بردند. با تأسیس کارخانه، نه‌تنها شغل‌های جدیدی ایجاد شد، بلکه زیرساخت‌های شهری نیز بهبود یافت و محله‌های جدیدی در اطراف کارخانه شکل گرفتند.

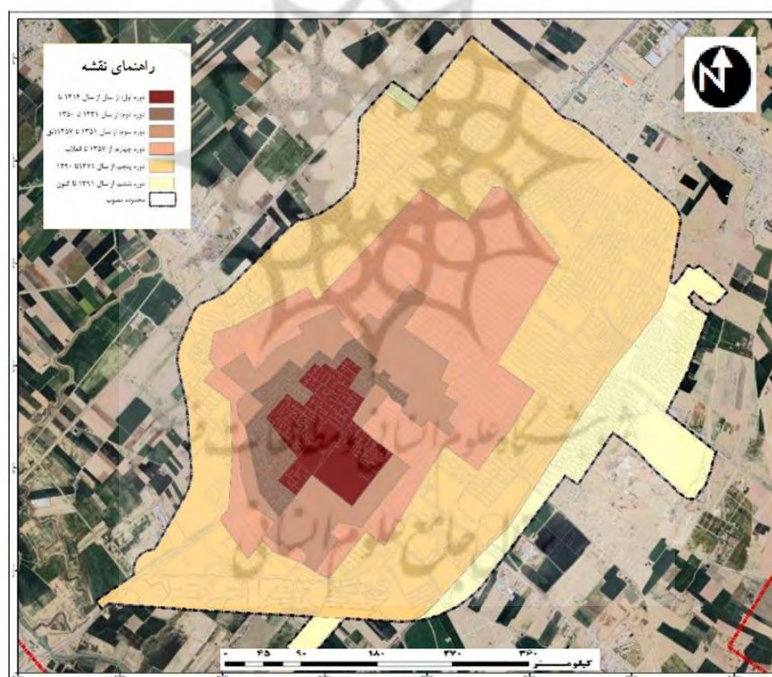
تأثیرات اجتماعی و فضایی: تأثیرات کارخانه قند بر ساختار اجتماعی و فضایی مرودشت نیز قابل‌توجه است. ساکنان به تغییرات در روابط اجتماعی و کیفیت زندگی خود اشاره کرده‌اند. به‌عنوان مثال، با ورود کارخانه، روابط بین مردم تقویت شد و احساس هویت جمعی در میان کارگران و ساکنان شکل گرفت. همچنین، کارخانه به‌عنوان یک مرکز اجتماعی و فرهنگی عمل کرده و خدماتی مانند مدرسه و بیمارستان را به منطقه آورده است. همچنین گفتگو با شهروندان نشان داد که این کارخانه عمیقاً در خاطره جمعی و هویت شهری مرودشت جای گرفته است. کارخانه قند نه‌تنها دلیل شکل‌گیری شهر مرودشت بوده، بلکه همچنان به‌عنوان قلب تپنده‌ای عمل می‌کند که اشتغال و درآمد بسیاری از ساکنان را تأمین می‌کند. هویت و خاطره جمعی، عناصری هستند که بسیاری از جوامع شهری به دنبال تقویت آن‌ها هستند. در مرودشت، این هویت و خاطره جمعی به‌طور طبیعی و بدون نیاز به تلاش‌های مصنوعی، در ارتباط تنگاتنگ با کارخانه قند شکل گرفته است. این کارخانه، با قدمتی نزدیک به یک قرن، همچنان به‌عنوان نمادی استوار و پابرجا، هویت شهر و شهروندانش را تعریف می‌کند. به‌طور کلی، تأسیس کارخانه قند مرودشت به‌عنوان یک نقطه عطف در تاریخ این شهر محسوب می‌شود که تأثیرات عمیق و ماندگاری بر زندگی اجتماعی و اقتصادی ساکنان آن داشته است.

نتیجه‌گیری: درنهایت، می‌توان گفت که کارخانه قند مرودشت نه‌تنها به‌عنوان یک واحد تولیدی، بلکه به‌عنوان یک نماد پیشرفت و هویت اجتماعی در این شهر شناخته می‌شود. این کارخانه به شکل‌گیری زیرساخت‌های شهری و بهبود کیفیت زندگی ساکنان کمک کرده و نقش مهمی در تاریخ و فرهنگ مرودشت ایفا کرده است.

در این پژوهش، جهت بررسی سیر تحول و گسترش فیزیکی شهر مرودشت طی دوره زمانی ۱۹۸۵ تا ۲۰۲۵ از تصاویر ماهواره‌ای موجود در پایگاه داده Google Earth Pro و داده‌های ماهواره Sentinel-2 L2A استفاده شده است. این تصاویر با کیفیت بالا و قابلیت تاریخ‌گذاری دقیق، امکان مشاهده روند توسعه شهری، تغییرات کاربری اراضی و الگوی گسترش محله‌ها به‌ویژه اطراف کارخانه قند را فراهم آورده‌اند.

شکل ۴. تصاویر ماهواره‌ای شهر مرودشت (مأخذ: گوگل ارث پرو (۱۹۸۵-۲۰۰۳) و Sentinel-2 L2A (۲۰۱۶-۲۰۲۵))

شکل ۵. روند شکل‌گیری و توسعه شهر مرودشت (مأخذ: نگارندگان بر اساس مطالعات طرح‌های جامع پیشین شهر مرودشت)

نقشه GIS، نتیجه مطالعه و تحلیل دقیق طرح‌های جامع شهر مرودشت است که به‌صورت کاغذی در دسترس بودند. به‌عنوان شکل شماره... نقشه محدوده توسعه شهر تا سال ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ در طرح تفصیلی برداشت‌شده است. این طرح‌ها شامل پلان‌های توسعه شهری، تقسیم‌بندی مناطق شهری، و مشخصات فضایی مختلف محله‌ها هستند. با استفاده از ابزارهای GIS، اطلاعات موجود در طرح‌های جامع به‌صورت دیجیتالی تبدیل شد و نقشه‌ای کامل و قابل تجزیه و تحلیل ساخته شد. نقشه حاضر، الگوی گسترش شهری را طی دوره‌های مختلف توسعه نشان می‌دهد. این نقشه بر اساس دوره‌های

توسعه شهری طبقه‌بندی شده که شامل مراحل مختلف توسعه شهری از آغاز تأسیس کارخانه قند تا حال حاضر است. هر رنگ در نقشه نشان‌دهنده یک دوره خاص توسعه شهری است، که به شرح زیر است: رنگ قرمز (مرکز شهر): نشان‌دهنده منطقه اولیه توسعه شهری است که در دوره‌های اولیه (از سال ۱۳۱۴ تا ۱۳۲۵) شکل گرفته است. این منطقه شامل محور اصلی شهر و اطراف کارخانه قند است. رنگ قهوه‌ای (منطقه دوم): نشان‌دهنده مناطقی است که در دوره بعدی (از سال ۱۳۲۶ تا ۱۳۳۷) توسعه یافته‌اند. این منطقه به عنوان مناطق اطراف مرکز شهر شناخته می‌شود و نشان‌دهنده گسترش شهری در اطراف منطقه اولیه است. رنگ نارنجی (منطقه سوم): نشان‌دهنده مناطقی است که در دوره بعدی (از سال ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۹) توسعه یافته‌اند. این منطقه شامل مناطق دورتر از مرکز شهر است که به صورت شبکه‌ای در اطراف مناطق اولیه و دومی توسعه یافته‌اند. رنگ زرد (منطقه چهارم): نشان‌دهنده مناطقی است که در دوره‌های جدیدتر (از سال ۱۳۵۰ به بعد) توسعه یافته‌اند. این منطقه شامل مناطق جدید شهری است که به صورت گسترده در اطراف مناطق قبلی شکل گرفته‌اند.

شکل ۶. نمونه‌ای از نقشه‌های محدوده توسعه شهر مرودشت تا سال ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ (مأخذ: طرح تفصیلی، ۱۳۷۵)

تحلیل دوره‌های مختلف توسعه شهری

۱- دوره اول: تحولات شهر و نشینی با تأکید بر توسعه کالبدی از آغاز تا ۱۳۴۵

بر اساس بررسی‌های انجام‌گرفته، پیشینه تاریخی این دیار به هزاره پنجم قبل از میلاد مسیح می‌رسد و حاکی از آن است که از ماقبل تاریخ مسکون بوده است. یکی از بزرگ‌ترین شهرهای باستانی ایران یعنی استخر در این دشت قرار داشته است. بنای اولیه استخر که در دشتی وسیع قرار داشته به طهمورث پادشاه پیشدادی نسبت داده می‌شود. فرصت الدوله در کتاب آثار العجم آورده است طهمورث چند پسر داشت به نام‌های جم-شیراز-فسا-استخر که هریک را بخشی از ممالک فارس داده و ایشان هریک شهری بناکرده‌اند (فرصت الدوله شیرازی، ۱۳۶۳: ۹). در فارسنامه ابن بلخی بنای اولیه شهر استخر به کیومرث پادشاه بیدادی نسبت داده است (ابن بلخی، ۱۳۶۳: ۱۲۷).

تا قبل از ایجاد کارخانه، این نقطه یک روستا بود. در گذشته‌ای حدود دو قرن پیش نیز دهکده‌ای کوچک بوده است. کارستن نیبور که در ماه مارس ۱۷۶۵ میلادی در این منطقه بوده در سفرنامه خود نوشته است «برای مدتی که من در تخت جمشید بودم منزل اصلی من در مرودشت بود که تقریباً یک ساعت از تخت جمشید فاصله داشت» (رجبی، ۱۳۵۱: ۱۴۴). مرودشت در سال ۱۳۲۹ با تأسیس شهرداری تبدیل به شهر شد. تا این زمان مرودشت یکی از دهستان‌های بخش زرقان شهرستان شیراز بوده است و ۵۳ آبادی کوچک و بزرگ در آن وجود داشته است. جمعیت آن به ۲۲۰۰۰ نفر رسیده است و آبادی‌های آن کارخانه قند، فتح‌آباد، کناره و رجاء‌آباد بوده است. راه شیراز-اصفهان از وسط این دهستان می‌گذشته و کارخانه قند و خرابه‌های تخت جمشید و استخر در این دهستان بوده است (فرهنگ جغرافیایی ایران (آبادی‌ها)، ۱۳۳۰: ۲۲۰). بر اساس اطلاعات اولین سرشماری عمومی در سال ۱۳۳۵، جمعیت مرودشت ۸۹۸۹ نفر بوده است. از سال ۱۳۴۵ شهر

کانون توجه جدید قرار می‌گیرد و جمعیت آن در سال ۱۳۴۵ به ۲۵۴۹۸ نفر افزایش پیدا می‌کند و نرخ رشد سالانه جمعیت در این دوره ۱۱ درصد بوده است.

احداث کارخانه قند موجبات رونق شهر مرودشت را فراهم آورد. اولین بناهای شهری در اطراف کارخانه قند ایجاد گردید موقعیت اقلیمی مساعد، قرارگیری در مسیر راه شیراز به اصفهان، داشتن حوضه نفوذ نسبتاً قابل توجه و زمین‌های مناسب کشاورزی در اطراف شهر، رشد و توسعه آن را از لحاظ جمعیت و فیزیکی تسهیل کرد. احداث کارخانه قند به عنوان نخستین محرک اقتصادی و نماد سیاست‌های ملی، همراه با ایجاد کارخانه‌ها دیگر، اصلاحات ارضی در دهه ۴۰، اشاعه بهداشت، افزایش ظرفیت‌های اجتماعی-فرهنگی و اسکان عشایر منطقه مرودشت، زمینه‌های جذب جمعیت و توسعه کالبدی شهر را فراهم آورد. با گذشت حدود ۳۰ سال از عمر شهر در سال ۱۳۴۵، جمعیت شهر مرودشت حدود ۲۵۴۹۸ نفر افزایش یافته است. مساحت شهر که در سال ۱۳۲۵ حدود ۸۴ هکتار بوده، در سال ۱۳۴۵ به حدود ۱۵۲ هکتار رسید. مراحل بعدی گسترش به دلیل بالا بودن آب‌های زیرزمینی در قسمت جنوب و جنوب شرق عمدتاً در سمت شمال و شمال غرب و جنوب غرب صورت گرفت (طرح جامع مرودشت، ۱۳۷۱:۳). شهر مرودشت با رشد ۱۱ درصد در سال ظرف ۱۰ سال جمعیت آن دو برابر شده است. از جمله دلایل افزایش جمعیت شهر مرودشت، اسکان حدود ۲۰۰۰ نفر خانواده عشایری با بعد ۵.۷ نفر در شهر می‌باشد (سازمان برنامه‌بودجه، ۱۳۷۰). ایجاد کارخانه‌های متعدد در اطراف شهر مرودشت از جمله مجتمع گوشت فارس، کارخانه آرد، کارخانه آزمایش و... همچنین افزایش درآمد شهریان و جاذبه‌های شهری، اصلاحات ارضی و پیامدهای آن در برانگیختن مهاجرت اقشار فقیر به شهر از جمله عوامل افزایش جمعیت شهر مرودشت در این دوره شناخته شده است که در جدول ذیل اطلاعات کارخانه‌ها دقیق ذکر شده است:

جدول ۵. مشخصات صنایع ایجادشده شهر مرودشت در دوره اول

کارخانه	سال تاسیس	تعداد کارکنان
قند مرودشت	۱۳۱۲	۶۵۹
مجتمع صنعتی گوشت فارس	۱۳۵۱	۵۲۵
آرد شیراز	۱۳۵۱	۲۷
چرمینه	۱۳۵۳	۱۳۱
شرکت دادلی	۱۳۵۴	۴۳۵
آزمایشگاه علوم انسانی و اجتماعی	۱۳۵۶	۱۱۸۷

منبع: اوضاع اقتصادی و اجتماعی فارس، صنایع بزرگ فارس مرکز انفورماتیک و مطالعات جنوب، ص ۱۷۵-۱۸۵

بنابراین شهر مرودشت در اثر وجود صنایع و نیروهای اقتصادی در این دوره رشد نسبتاً سریعی را پشت سر گذاشت به طوری که طبق ارقام و آمار مساحت آن از ۱۵۲ هکتار در سال ۱۳۴۵ به ۶۰۰ هکتار در سال ۱۳۵۵ رسید و جمعیت شهر در این دوره، دو برابر و کالبد شهر چهار برابر شد.

۲- دوره دوم: تحولات شهر و نشینی با تأکید بر توسعه کالبدی از سال ۱۳۴۵ تا سال ۱۳۶۵

طبق سرشماری سال ۱۳۵۵ جمعیت شهر مرودشت ۵۰۴۴۶ نفر و شهر دارای ۹۵۹۷ خانوار بوده و در سرشماری ۱۳۶۵ جمعیت شهر مرودشت با رشدی ۴۶ درصد در سال به ۷۹۱۳۲ نفر رسیده که در این سال شهر دارای ۱۴۷۲۱ خانوار بوده است. کالبد شهر مرودشت در این دهه طبق طرح جامع پیش‌بینی شده بود. در این طرح طبق بررسی نگارندگان برای افق ۱۳۶۵ پیش‌بینی شده بود که مساحت شهر به حدود ۸۵۱ هکتار برسد که در این دهه در اثر عوامل مهم و تأثیرگذاری چون، ظهور انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، تحقق نیافت و مساحت شهر تا سال ۱۳۶۵ به ۷۹۷ هکتار رسید.

شهر مرودشت از ابتدای شکل‌گیری دارای یک میدان در جوار کارخانه قند بوده و خیابان اصلی شهر که در واقع به‌عنوان ستون فقرات شهر مطرح است، اولین خیابان اصلی آن می‌باشد و به همین دلیل شهر از الگوی خطی پیروی می‌نماید (صارمی، ۱۳۷۴: ۱۰۹).

به‌طور کلی در شهر مرودشت به‌جز میدان شهرداری که ساختمان شهرداری و بانک ملی در آن قرار دارد، سایر ساختمان‌ها فاقد ارزش خاص معماری و سیمای شهری می‌باشند. محور اصلی شهر که ستون فقرات شهر می‌باشد به علت تجمع زیاد، شلوغ و پرتراфик می‌باشد و بناهای ساخته‌شده در اطراف این محور عملاً از ناهم‌آهنگی و آشفتگی در ارتفاع، مصالح به‌کاررفته، رنگ و معماری ایجاد شده است که از علل بی‌هویت سیمای شهری به‌حساب می‌آید. محور کمربندی شهر به علت قرارگیری خدمات کارگاهی-انبارداری، تعمیرگاه‌ها و ... در دو طرف آن حتی شدیدتر از محور اصلی شهر فاقد سیمای شهری می‌باشد (مهندسین مشاور پارهاس و همکاران، ۱۳۷۳: ۵).

بنابراین طبق بررسی اطلاعات طرح‌های جامع و تفصیلی و سایر مطالعات انجام‌شده می‌توان گفت که در این دوره در فاصله سال‌های ۵۵ تا ۶۵ رشد شهری مرودشت در مقایسه با دوره قبل قابل‌ملاحظه بوده است. نتایج اصلاحات ارضی در عرصه شهر، گسترش نهادها و سازمان‌های دولتی در شهر و همچنین گسترش واحدهای صنعتی در منطقه و پیامدهای ناشی از جنگ تحمیلی، به‌ویژه حضور مهاجرین در این منطقه مهم‌ترین عوامل کلی مؤثر در تحولات این دوره بوده است.

۳- دوره سوم: تحولات شهر و نشینی با تأکید بر توسعه کالبدی از سال ۱۳۶۵ تا سال ۱۳۷۵
طبق سرشماری سال ۱۳۶۵ جمعیت شهر مرودشت ۷۹۱۳۲ نفر و نرخ رشد ۴۶ و بعد خانوار ۵۴ نفر بوده است. این دوره را می‌توان دوران شکل‌گیری کالبد جدید شهر مرودشت بر اساس برنامه و ضوابط دانست. اجرای طرح جامع در سال ۱۳۷۱ و همچنین طرح تفصیلی در سال ۱۳۷۵ نقش مؤثری در ساماندهی شهر ایفا نمودند. در این دهه مساحت شهر گسترش زیادی یافت، به‌طوری‌که که از ۷۹۰ هکتار در سال ۱۳۶۵ به ۱۶۰۸ هکتار در سال ۱۳۷۵ رسیده است. ازجمله عوامل گسترش برنامه‌ریزی شده شهر را در این دوره می‌توان به واگذاری زمین شهری به کارمندان دولت و همچنین فروش زمین توسط مالک به افراد طبق طرح‌های جامع و پیشنهادی نام برد. در سال ۱۳۷۱ طرح جامع پیشنهادی مهندسین مشاور پارهاس و همکاران برای افق سال ۱۳۸۲، مساحت شهر مرودشت را حدود ۱۵۱۰ هکتار پیشنهاد شد ولی با اجرای طرح تفصیلی در سال ۱۳۷۵ که توسط مهندسین مشاور آمایش و محیط تهیه شد، مساحت شهر ۱۶۰۸ هکتار پیش‌بینی شده است که نسبت به سال ۱۳۶۵ تقریباً دو برابر گشته است. گسترش شهر در تمامی جهات صورت گرفته است ولی قسمت اعظم گسترش شهر در قسمت شمال بوده است (مهندسین مشاور پارهاس و همکاران، ۱۳۷۳: ۵۰).

۴- دوره چهارم: تحولات شهر و نشینی با تأکید بر توسعه کالبدی از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۹۵
گسترش شهر مرودشت در ده سال اخیر از سال ۱۳۷۵ اغلب در محدوده پیشنهادی طرح تفصیلی صورت گرفته است به‌طوری‌که شهرک‌ها در شمال شهر پیش‌بینی و اراضی آن‌ها آماده‌سازی شده‌اند. تاکنون قسمتی از این اراضی ساخته شده است. در آماده‌سازی این قسمت‌ها سعی شده است واحد همسایگی، شعاع عملکرد مراکز آموزشی، فضای سبز و مراکز خرید محله‌ای رعایت شود. در مجموع سیاست مدیریت گسترش شهر مرودشت بر خلاف گذشته در جهت محور تخت جمشید نبوده و سعی شده جهت‌های توسعه، عمود بر این محور قرار داده شود. شبکه معابر شطرنجی ایجاد شده در شهر گویای همین مسئله است (رفیعی، ۱۳۸۷: ۹۱).

طبق سرشماری سال ۱۳۷۵ جمعیت شهر مرودشت ۱۰۳۵۷۹ نفر و نرخ رشد ۲۰۷ بوده و در سرشماری ۱۳۸۵ جمعیت شهر مرودشت با رشدی ۱۸ درصد در سال به ۱۲۴۳۵۰ نفر رسیده است. همچنین جمعیت شهر مرودشت طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ به تعداد ۱۴۸۸۵۸ نفر و با نرخ رشد ۱۰۴ درصد بوده است و مساحت شهر مساحت ۱۹۷۰ هکتار در سال ۱۳۹۰

رسیده است.

بر اساس یافته‌های پژوهش و مبانی نظری ارائه‌شده در متن، به سؤالات پژوهش دست‌یافتیم. کارخانه قند مرودشت نقش بنیادینی در روند توسعه و شکل‌گیری شهر مرودشت ایفا کرده است. این کارخانه تنها یک واحد صنعتی نبوده، بلکه به‌عنوان هسته اولیه شهر عمل کرده و باعث جذب جمعیت، شکل‌گیری محله‌های جدید، توسعه زیرساخت‌ها و تغییر در ساختار اجتماعی و فضایی شهر شده است. رشد شهر از یک منطقه کشاورزی به سمت یک شهر صنعتی-کشاورزی تحت تأثیر مستقیم فعالیت‌های کارخانه قند بوده است. الگوی گسترش شهری ابتدا حول محور کارخانه شکل گرفت و سپس به‌صورت خطی در جهت خیابان اصلی و در نهایت به‌صورت افقی در اراضی اطراف گسترش یافت.

در پاسخ به سؤال دوم، کارخانه قند علاوه بر تأثیر فضایی، هویت شهری و حافظه جمعی ساکنان را نیز شکل داده است. این ساختمان تاریخی در ذهن عمومی به‌عنوان یک نماد فرهنگی و تاریخی جا افتاده و در کنار تأثیر اقتصادی و اجتماعی، موجب ایجاد حس تعلق مکانی در بین اهالی شهر شده است. همچنین تحولات ناشی از توسعه صنایع وابسته و خدماتی در اطراف کارخانه، منجر به تغییراتی در شبکه حمل‌ونقل، کاربری‌های شهری و ساختار اقتصادی شهر شده است. بنابراین، کارخانه قند نه‌تنها به‌عنوان یک عامل اقتصادی، بلکه به‌عنوان یک عنصر تاریخی و فرهنگی در شکل‌گیری شهر مرودشت نقش داشته است.

بحث

در ادامه یافته‌های این پژوهش، مشخص شد که توسعه شهر مرودشت تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله ظهور کارخانه قند، تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی منطقه صورت گرفته است. بر خلاف برخی دیدگاه‌های قدیمی که توسعه شهری را تنها حاصل عوامل اقتصادی می‌دانستند، این مطالعه نشان داد که کارخانه قند نقشی محوری در شکل‌گیری هسته اولیه شهر و الگوی خطی گسترش آن داشته است. این یافته با مطالعات قبلی انجام‌شده در زمینه شهرهای صنعتی ایران همخوانی دارد؛ به‌ویژه یافته‌های رنجکش و فدائی‌نژاد (۱۳۹۸) که بر نقش هویت‌سازی میراث صنعتی در ساختار شهری تأکید دارند. بر اساس داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه با ساکنان قدیمی شهر، کارخانه قند نه‌تنها به‌عنوان یک بنگاه اقتصادی عمل کرده، بلکه به‌عنوان یک عنصر فرهنگی و تاریخی در ذهن عمومی جا افتاده است. این موضوع در ایجاد حس تعلق مکانی و هویت محلی نقش مهمی داشته است. این یافته با دیدگاه‌های تیمورتاش (۱۳۹۲) و حناچی (۱۳۹۶) هماهنگ است که بناهای صنعتی را نمادهایی از هویت محلی و خاطرات تاریخی می‌دانند.

همچنین، تحلیل فضایی با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای و لایه‌های کاربری زمین نشان داد که گسترش شهر مرودشت ابتدا حول محور کارخانه قند و سپس در جهت خیابان اصلی انجام‌شده است. این الگوی توسعه خطی در دوره‌های بعدی به سمت توسعه افقی و شبکه‌ای سوق پیدا کرد. این تحول در الگوی گسترش شهری متأثر از برنامه‌ریزی‌های عمرانی و مدیریت شهری بوده است، به‌ویژه در طرح‌های تفصیلی سال ۱۳۷۵ که در آن سعی شده است توسعه عمود بر محور تخت جمشید صورت گیرد. این یافته با تحقیقات رفیعی (۱۳۸۷) در مورد تغییرات الگوی توسعه شهری همسو است.

نتایج این پژوهش همچنین نشان داد که عوامل غیر صنعتی مانند موقعیت استراتژیک شهر، نزدیکی به شیراز و هم‌جواری با میراث فرهنگی تخت جمشید نیز در شکل‌گیری و توسعه شهر نقش داشته‌اند. این عوامل به‌عنوان عناصر مکمل توسعه شهری عمل کرده‌اند و بدون در نظر گرفتن آن‌ها، نمی‌توان روند توسعه شهری را به‌خوبی تفسیر کرد. این دیدگاه با مطالعات Bole و همکاران (۲۰۲۲) درباره تعامل دوگانه هویت شهری و صنعتی همخوانی دارد.

در حوزه میراث صنعتی، یافته‌های این پژوهش مؤید رویکردهای «بازآفرینی سازگاران» هستند. این مفهوم که در سال‌های اخیر در برنامه‌ریزی شهری مطرح شده است، بر لزوم حفظ و استفاده مجدد از فضاهای صنعتی با هدف حفظ هویت شهری تأکید دارد. در مورد کارخانه قند مرودشت نیز، بازآفرینی این بنا و استفاده مجدد از فضاهای آن می‌تواند به تقویت حس تعلق مکانی و توسعه پایدار شهر کمک کند.

در مجموع، این مطالعه نشان داد که توسعه شهری در مرودشت یک فرآیند چندبعدی است که نمی‌توان آن را تنها به وجود کارخانه قند نسبت داد. با این حال، این کارخانه به عنوان هسته اولیه توسعه شهر عمل کرده و در تمامی ابعاد فضایی، اجتماعی و فرهنگی شهر نقش برجسته‌ای داشته است. این یافته‌ها می‌توانند به عنوان الگویی برای مطالعات آینده در مورد شهرهای صنعتی دیگر در ایران مورد استفاده قرار گیرند و راهکارهایی برای حفاظت از میراث صنعتی و توسعه پایدار شهری ارائه دهند.

نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر و تحلیل مبتنی بر داده‌های کیفی، کمی و فضایی، شناخت نقش کارخانه قند مرودشت در توسعه شهری و شکل‌گیری هویت شهری به عنوان یک فرآیند چندبعدی و پیچیده مشخص شده است. این پژوهش نشان داد که کارخانه قند نه تنها به عنوان یک بنگاه صنعتی عمل کرده، بلکه به عنوان یک عنصر محوری در تحولات شهری، اجتماعی و فرهنگی شهر مرودشت نقش برجسته‌ای داشته است.

۱. نقش کارخانه قند در توسعه فضایی:

- توسعه خطی: کارخانه قند به عنوان هسته اولیه شهر عمل کرده و الگوی گسترش شهر را تحت تأثیر قرار داده است. توسعه شهر ابتدا حول محور کارخانه شکل گرفت و سپس به صورت خطی در جهت خیابان اصلی و در نهایت به صورت افقی در اطراف مناطق قدیمی گسترش یافت.

- گسترش شبکه‌ای: با افزایش جمعیت و خدمات مرتبط با کارخانه، شهر به سمت مناطق دورتر از مرکز توسعه یافت و به وجود آمدن محله‌های جدید منجر شد. این توسعه شبکه‌ای در دوره‌های بعدی (از سال ۱۳۵۰ به بعد) به صورت گسترده‌تر شد.

۲. نقش کارخانه قند در تحولات اجتماعی:

- جذب جمعیت: فعالیت کارخانه قند منجر به افزایش جمعیت شهر شد. افراد از مناطق مختلف به دنبال فرصت‌های شغلی به مرودشت مهاجرت کردند، که منجر به افزایش تعداد خانوارها و توسعه زیرساخت‌ها شد.

- ایجاد هویت مشترک: کارخانه قند به عنوان یک نماد تاریخی و فرهنگی، هویت مشترکی بین ساکنان شهر ایجاد کرد. این کارخانه در ذهن عمومی به عنوان یک عامل تعیین‌کننده هویت محلی شناخته شده و حس تعلق مکانی را در بین ساکنان تقویت کرده است.

- تحولات اجتماعی: مصاحبه‌های انجام شده با ساکنان قدیمی شهر نشان داد که کارخانه نقش مهمی در تغییر ساختار اجتماعی و اقتصادی شهر داشته است. این تغییرات شامل افزایش طبقات کارگری، ایجاد شبکه‌های اجتماعی جدید و تغییر در رفتارهای روزمره ساکنان بوده است.

۳. نقش کارخانه قند در توسعه اقتصادی:

- فعالیت صنعتی: کارخانه قند به عنوان یک بنگاه اقتصادی، منبع اصلی اشتغال مستقیم و غیرمستقیم در شهر بوده و نقش

مؤثری در رشد اقتصادی منطقه داشته است.

-تأثیرات جانبی: توسعه صنعتی منجر به ایجاد فرصت‌های شغلی در بخش‌های خدماتی و تجاری شده و به افزایش میزان سرمایه‌گذاری در منطقه کمک کرده است. این موضوع در تطبیق با مطالعات Juraschek و همکاران (۲۰۱۸) و یان (۲۰۱۷) قابل تفسیر است.

۴. نقش کارخانه قند در حفظ هویت شهری:

-حافظه جمعی: کارخانه قند به‌عنوان یک نماد تاریخی، حافظه جمعی و هویت شهری را شکل داده و تقویت کرده است. این موضوع در مطالعات رنجکش و فدائی‌نژاد (۱۳۹۸) و رفعتی و حقیقت‌بین (۱۳۹۴) هماهنگ است.

- استفاده مجدد از میراث صنعتی: بازآفرینی کارخانه قند و استفاده مجدد از فضاهای آن می‌تواند به حفظ هویت شهری و توسعه پایدار شهر کمک کند. این رویکرد با مفهوم "حفاظت سازگارانه" ارائه‌شده توسط Lagerqvist (2010) همخوانی دارد.

۵. عوامل دیگر مؤثر در توسعه شهری:

-موقعیت استراتژیک: نزدیکی شهر مرودشت به شیراز و همجواری با میراث فرهنگی تخت جمشید نقش مهمی در شکل‌گیری شهر داشته است.

-عامل سیاسی-اجتماعی: ظهور انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران نیز در تحولات شهری نقش مؤثری داشته‌اند، به‌ویژه در جذب مهاجرت‌ها و توسعه سریع شهر در دهه ۱۳۶۰.

۶. پیشنهادها و راهکارهای توسعه پایدار:

-تحلیل تطبیقی: نیاز به مطالعات تطبیقی بیشتر در مورد نقش کارخانه‌ها در توسعه شهرهای مشابه برای شناسایی الگوهای مشترک و تفاوت‌های موجود وجود دارد.

-حفظ میراث صنعتی: بازآفرینی کارخانه قند و استفاده مجدد از فضاهای صنعتی به‌عنوان یکی از راهکارهای حفظ هویت شهری و توسعه پایدار شهری پیشنهاد می‌شود.

-مدیریت شهری مبتنی بر هویت: برنامه‌ریزی شهری باید به حفظ هویت محلی و استفاده از میراث صنعتی توجه ویژه‌ای داشته و به‌عنوان یکی از عوامل تعیین‌کننده توسعه شهری در نظر گرفته شود.

در مجموع، کارخانه قند مرودشت به‌عنوان یک عنصر محوری در شکل‌گیری شهری و توسعه فضایی، اجتماعی و اقتصادی شهر عمل کرده است. این کارخانه نه‌تنها به‌عنوان یک بنگاه صنعتی، بلکه به‌عنوان یک نماد تاریخی و فرهنگی در ذهن شهروندان جایگاه ویژه‌ای دارد. این پژوهش نشان می‌دهد که توسعه شهری نتیجه تعامل پیچیده عوامل متعدد است و نمی‌توان آن را تنها به یک عنصر خاص نسبت داد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند الگویی برای حفاظت از میراث صنعتی در شهرهایی باسابقه تاریخی و توسعه پایدار شهری فراهم کند.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، کارخانه قند مرودشت نقش بنیادینی در شکل‌گیری و توسعه شهر داشته است. این کارخانه نه‌تنها به‌عنوان هسته اولیه شهر عمل کرده، بلکه الگوی فضایی، اجتماعی و اقتصادی شهر را تحت تأثیر قرار داده است. با تأسیس کارخانه قند، جمعیت شهر افزایش یافت، زیرساخت‌ها توسعه پیدا کرد و محله‌های جدیدی در اطراف آن شکل گرفت. همچنین، این کارخانه هویت مشترکی بین ساکنان ایجاد کرده و در ذهن عمومی به‌عنوان یک نماد تاریخی-فرهنگی جا افتاده است.

این پژوهش با رویکردی تلفیقی از داده‌های تاریخی، کیفی و فضایی، برای نخستین بار به‌صورت جامع به بررسی نقش کارخانه قند در توسعه شهر مرودشت پرداخته است. محدودیت‌هایی چون دسترسی محدود به اسناد قدیمی و عدم وجود

داده‌های فضایی دقیق قبل از دهه ۶۰ انجام این مطالعه را با چالش مواجه کرد. با این حال، یافته‌های این پژوهش می‌تواند الگویی برای حفاظت از میراث صنعتی و برنامه‌ریزی شهری پایدار در شهرهایی با سابقه تاریخی باشد. همچنین، پیشنهادهایی چون استفاده مجدد از فضاهای صنعتی غیرفعال، توسعه گردشگری صنعتی و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی در مناطق صنعتی، می‌تواند به مدیران و برنامه‌ریزان شهری در تصمیم‌گیری‌های آینده کمک کند.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- مهندسین مشاور آمایش و محیط. (۱۳۷۵). طرح تفصیلی شهر مرودشت.
- مهندسین مشاور امکو. (۱۳۵۶). طرح جامع شهر مرودشت.
- مهندسین مشاور پارهااس و همکاران. (۱۳۷۱). طرح جامع مرودشت (جلد دوم و سوم).
- سازمان جغرافیایی کشور. (۱۳۳۰). فرهنگ جغرافیایی ایران (آبادی‌ها). (جلد ۷، ص. ۲۲۰).
- شیخی، محمد. (۱۳۷۱). الگوی نظام شهری مورد استان فارس. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ص. ۲۸۴).
- نیبور، کارستن. (۱۳۵۴). سفرنامه کارستن نیبور. (ترجمه پرویز رجبی). چاپ اول.
- صارمی، محمود. (۱۳۷۴). پیکرشناسی شهر مرودشت در سه دهه/خیر. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی).
- سازمان برنامه و بودجه. (۱۳۷۰). ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی عشایر کوچنده فارس: کاوشی در انگیزه‌های اسکان. مجموعه مقالات اجتماعی، شماره ۶، تابستان ۱۳۷۰.
- رفیعی، قاسم. (۱۳۸۷). بررسی و تحلیل روند و الگوی گسترش کالبدی فضایی شهر مرودشت و بهینه‌گزینی جهات گسترش آتی آن با استفاده از GIS. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان).
- حسامیان، فرخ و حائری، محمدرضا. (۱۳۸۸). شهرنشینی در ایران. تهران: نشر آگاه.
- آربری، آرتور جان (اچ. آربری). (۱۳۵۳). شیراز: مهد شعر و عرفان. (ترجمه منوچهر کاشف).
- مجیدزاده، یوسف. (۱۳۶۷). آغاز شهرنشینی در ایران. تهران: آگاه.
- آتشین‌بار، محمد. (۱۳۸۸). تداوم هویت در منظر شهری. باغ نظر، (۱۲)، ۱-۱۲.
- رنجکش، ریحانه و فدائی‌نژاد بهرام‌جردی، سمیه. (۱۳۹۸). انطباق‌پذیری و استفاده مجدد از میراث صنعتی به‌مثابه تداوم هویت شهری؛ کارخانه سالامبورسازی تبریز و کارخانه چرم‌سازی ایگوالادا اسپانیا. نقش جهان: فصلنامه معماری و

شهرسازی اسلامی، ۱۰(۱)، ۳۳-۱۹.

رفعتی، مرجان و حقیقت‌بین، مهدی. (۱۳۹۴). بررسی نقش هویت و خاطرات جمعی در باززنده‌سازی منظر صنعتی متروکه شهرها. در سومین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری.
رضایی منصورآباد، امیرحسین و هاشمی، احمدرضا. (۱۴۰۲). کهن دشت مرودشت. تهران: انتشارات صحرائی سبز.

References

- Arberry, Arthur J. (1974). *Shiraz: Mahd-e sher va 'erfan* [Shiraz: Cradle of poetry and mysticism] (M. Kashef, Trans.). [Publisher not specified]. [in persian].
- Atashinbar, M. (2009). Tadavom-e hoviat dar manzar-e shahri [Continuity of identity in urban landscape]. *Bagh-e Nazar*, 12, 1-12. [in persian].
- Bole, D., Kumer, P., Gašperič, P., Kozina, J., Pipan, P., & Tiran, J. (2022). Clash of Two Identities: What Happens to Industrial Identity in a Post-Industrial Society. *Societies*, 12(2), 49. <https://doi.org/10.3390/soc12020049>
- Desrochers, P. (2000). Market processes and the closing of industrial loops: A historical reappraisal. *Journal of Industrial Ecology*, 4(1), 29-40. <https://doi.org/10.1162/108819800569176>
- Guitart, M. (2022). Preserving identities in post-industrial Rust Belt cities: reconsidering Buffalo's material memory. *City, Territory and Architecture*, 9(12). <https://doi.org/10.1186/s40410-022-00158-1>
- Gündoğdu, S., & Fidan, F. (2022). The Effect of Industrial Landscape on the Urban Identity in Zonguldak. *Planlama*, 32(3), 424-441. <https://doi.org/10.14744/planlama.2022.78055>
- Hägerstrand, T. (1967). *Innovation diffusion as a spatial process*. University of Chicago Press.
- Herrmann, C., Juraschek, M., Kara, S., & Thiede, S. (2019). Urban factories: Identifying products for production in cities. In *Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management* (pp. 185-198). Springer.
- Hessamian, F., & Haeri, M. (2009). *Shahrneshini dar Iran*. [Urbanization in Iran]. Tehran: Nashr-e Agah. [in persian].
- Juraschek, M., Bucherer, M., Schnabel, F., Hoffschroer, H., Vossen, B., Kreuz, F., Thiede, S., & Herrmann, C. (2018). Urban factories and their potential contribution to the sustainable development of cities. *Procedia CIRP*, 69, 72-77. <https://doi.org/10.1016/j.procir.2017.11.067>
- Lagerqvist, B. (2010). The production of industrial heritage and the heritage in industrial production. In *Reusing the Industrial Past Conference* (pp. 1-12). Tampere University Press.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell.
- López, G. A. (2019). Las ciudades medias industriales en España. Evolución histórica, proceso de urbanización y estructura urbana / *The industrial medium size cities in Spain. Historical evolution, urbanization process and urban structure*. Universidad de Oviedo, 1(1), 25-49. <https://www.doi.org/10.17811/ER.1.2019.25-49>
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press.
- Majidzadeh, Y. (1988). *Aghaz-e shahrneshini dar Iran*. [Beginning of urbanization in Iran]. Tehran: Agah. [in persian].
- Mohandesin-e Moshaver-e Amayesh va Mohit. (1996). *Tarh-e tafsili-ye shahr-e Marvdasht* [Detailed plan of Marvdasht city]. [in persian].
- Mohandesin-e Moshaver-e EMCO. (1977). *Tarh-e jame'-e shahr-e Marvdasht*. [Master plan of Marvdasht city]. [Publisher not specified]. [in persian].
- Mohandesin-e Moshaver-e Parhas va Hamkaran. (1992). *Tarh-e jame'-e Marvdasht* (Vols. 2-3). [Master plan of Marvdasht]. [Publisher not specified]. [in persian].
- Niebuhr, C. (1975). *Safarname-ye Carsten Niebuhr*. [Travelogue of Carsten Niebuhr] (P. Rajabi, Trans.). First Edition. [Publisher not specified]. [in persian].
- Open Journal of Social Sciences*, 5, 148-168. <https://doi.org/10.4236/jss.2017.510014>
- Rafati, M., & Haghighatbin, M. (2015). Barrasi-ye naghsh-e hoviat va khaterat-e jam'i dar bazzandeh-sazi-ye manzar-e san'ati-ye matroukeh-ye shahrha [The role of identity and

- collective memory in regeneration of abandoned industrial landscapes]. In *3rd International Congress on Civil Engineering, Architecture and Urban Development*. [Location not specified]. [in persian].
- Rafiei, Gh. (2008). *Barrasi va tahlil-e ravand va olgu-ye gostarsh-e kalbadi-fazayi-ye shahr-e Marvdasht va behine-gazini-ye jahat-ha-ye gostarsh-e ati ba estefadeh az GIS [Analysis of spatial expansion patterns of Marvdasht using GIS]*. (Master's thesis, University of Sistan and Baluchestan). [in persian].
- Ranjesh, Reyhaneh, & Fadaeinezhad Bahramjordi, Somayeh. (2019). Entabagh-paziri va estefadeh-ye mojaddad az miras-e san'ati be-masabeh-ye tadavom-e hoviat-e shahri: Karkhaneh-ye salamoursazi-ye Tabriz va karkhaneh-ye charm-sazi-ye Igualada Espanya [Adaptation and reuse of industrial heritage as urban identity continuity: Tabriz and Igualada factories]. *Naghsh-e Jahan: Scientific Journal of Islamic Architecture and Urbanism*, 10(1), 19–33. [in persian].
- Rezaei Mansourabad, A., & Hashemi, A. (2023). *Kohan Dasht-e Marvdasht* [The ancient plain of Marvdasht]. Tehran: Sahraei Sabz Publications. [in persian].
- Rezende, R. (2024). Industrial heritage, identity, and memory: the case of the Ruhr Valley. *open Journal of Social Sciences*, 1–20. <https://doi.org/10.1590/2236-9996.2025-6265884.en>
- Saremi, M. (1995). *Peykarshenakhti-ye shahr-e Marvdasht dar se dahe-ye akhira [Morphological study of Marvdasht city in recent three decades]*. (Master's thesis, Shahid Beheshti University). [in persian].
- Sazman-e Barnameh va Boodjeh. (1991). *Vijeghi-ha-ye eqtesadi va ejtemai-ye 'ashayer-e kuchande-ye Fars: Kavoshi dar angize-ha-ye eskan [Socioeconomic characteristics of nomads of Fars; study of settlement motivations]*. *Majmo'eh-ye Maqalat-e Ejtemai*, 6(Summer), [Pages not specified]. [in persian].
- Sazman-e Joghrafiya-ye Keshvar. (1951). *Farhang-e joghrafiya-ye Iran (Abadiha)* [Geographical dictionary of Iran – settlements] (Vol. 7, p. 220). [Publisher not specified]. [in persian].
- Sheikhi, M. (1992). *Olgu-ye nezam-e shahri-ye morede-ostan-e Fars [Urban system model of Fars Province]*. (Master's thesis, University of Tehran, p. 284). [in persian].
- Yan, S. Q. (2017). The effect of the characteristics of industrial clusters on population urbanization: A case study of the poplar industrial cluster in North Jiangsu Province of China.